سبیل الرشاد کتبخانه‌سی : ۹

هانوتونك هجومنه قارشی

شیخ محمد عبده‌نك اسلامی مدافعه‌سی

محمد عاكف

دار الخلافه: توسیع طباعت مطبعه‌سی

۱۳۳۱

سبیل الرشاد کتبخانه‌سی : ۸

هانوتونك هجومنه قارشی

شیخ محمد عبده‌نك اسلامی مدافعه‌سی

محمد عاكف

توسیع طباعت مطبعه‌سی
۱۳۳۱

فرانسه خارجیه ناظرلرندن هانوتونك، وقتیله مسلمانلر حقنده یازه‌رق پارسده چیقان (لوژورنال) غزته‌سیله نشر ایتدیکی، بر مقاله‌سی (المؤید) طرفندن اوزمان عربجه‌یه ترجمه ایدلمش.

مرحوم شیخ محمد عبده اقشام، صباح قاهره‌دن واپورله عین شمسده‌کی أوینه کیدر کلیرکن غزته‌لری کوزدن کچیرمك اعتیادنده اولدیغندن او آره‌لق هانوتونك مقاله‌سنی اوقومش، متأثر اولمش. أوینه کلیرکلمز ردیه‌سنی یازمایه باشلایه‌رق برنجی مقاله‌سنی اقشام‌یمکنی متعاقب بیتیرمش، ایرتسی کونی چیقان (المؤید) ه یتشدیرمش.

شیمدی، بز اولا هانوتونك مقاله‌سنی اولدیغی کبی یازه‌جغز. مرحومك مقابله‌سنی صوکره‌یه براقه‌جغز. چونکه هانوتونك نه سویلمش اولدیغی بیلنمزسه طبیعی استادك سویلدیکی سوزلر هانکی اعتراضلره جوابدر، نه‌درجه‌یه قدر طوغریدر، آکلاشیلماز.

شونی‌ده سویلملی‌یزکه اصلنی بولمق پك زور اوله‌جغی ایچون هانوتونك مقاله‌سنی‌ده عربجه‌سندن ترجمه ایدیورز.

محمد عاكف

هانوتونك مقالەسی

بز بو كون اسلام ايله مسئلهٔ اسلاميه قارشيسنده بولونيورز .

آسيا اولادی اولان مسلمانلر بيزانس مدنيتنك بقاياسنی حامل بولندقلری حالده آفريقا قطعەسنك شمالنی يتيشيلمز بر سرعتله كچەرك آوروپايه داياندیلر . لكن بوراده بر مدنيت بولديلركه اصلی آسيايه منتهی ايدی؛ داها طوغروسی بيزانس مدنيتنه مناسبتی برابرلرنده كوتورمكده اولدقلری بقايادن دها زياده ايدیكه او مدنيتده مدنيت آربهٔ نصرانيه ايدی. بونك ايچون مسلمانلر آرتق واصل اولدقلری نقطەده طورمايه، عصرلردن بری اقامت ايتدكلری آفريقايه دونمەيه مجبور اولديلر . بونكله برابر هلالك ايكی اوجی متصل ايلرليەرك برطرفدن استانبوله ، ديكرطرفدن مغرب اقصادەكی فاسه قدر دايانيوردی .

آفريقانك ملك اسلامه مقر اولان بو پارچەسنده فرانسه حكومتی قارشی چيقدی . والدەسی طرفندن اسپانيايه نسبتی اولان سن لوئی [طقوزنجی لوئی] مصرده ، تونسده آتش قتالی آلولدی . صوكرا اون دردنجی لوئی آفريقادەكی اهالئ اسلاميەيی تهديد خصوصنده اوكا خلف اولدی . برنجی ناپوليونده عينی مسلكی تعقيب ايتدی . نهايت فرانسزلر اون طقوزنجی عصرده آرزولرينه موفق اولديلركه جزائر يتمش، تونسده يكرمی سنەدن بری اللرنده بولونيور .

بو كون قوتلريمزك طليعەلری تا صحرای كبيرك قوم يیغينلرينه قدر واصل اوليور ، كه بر طرفدن بزم بو ايلرولەمەمز ، ديكر طرفدن اونلرك غفلتی حقيقةً مدهشدر . چونكه اونلر ياواش ياواش چولك ايچنه چكيلدكجه ظن ايديورلردیكه غايت امين بر موقعده بولونيورلر.

حالبوكه اوروپاليلر كنديلرينی درت طرفدن احاطه ايتمشلردی . سنەغال طرفندن كلن قبائل يرليلره اوروپاليلرك او حواليیی ضبط ايدرك اورادن باقل، باماغوا، سيغو سيقورويه طوغرو ايلرولدكلرينی ، ديكر طرفلردنده تانياغارايه ، شاتكولنه قدر واردقلرينی ، حتی او مقدس تومبوقتو شهرينكده سنەلردن بری اللرينه كچديكنی خبر ويرييوردی . صوكرا، آفريقای وسطانی برباشدن او بر باشه قدر طولاشان كندی آدملریده بو خبرلری تأكيد ايتدكدن باشقەساتغاوتغاوندرەجهتلرينەده تنظيم بلاد ايچون نهرلری كچن اوچ رنكلی بايراق حامللرينك آياق باصديغنی؛واپورلرينكدەقونغو، شاری نهرلرينی ياردیغنی سويليورلردی. بو سوزلری ايشيدن يرليلر أولرينك اشيكنده اوطورەرق « قدرمش ، نه يapەلم؟.. » ديمكدن باشقه برشی ياپمايورلردی. بوكون فرانسه هريرده اسلام ايله تماسده، دها طوغروسی اسلامك تاكوبكنده بولونيور . چونكه مسلمانلردن بر چوق اراضی آلمش، بر چوق قبائلی سطوتنه منقاد ايتمشده قارشيلرينه اسكی رئيسلری متمامنه قائم اولەرق چيقمشدر. بوكون مسلمانلرك شؤنی اوزرينه تصرف ايليور ، ويركيلرينی جبايت ايدييور ، كنجلرينی خدمت عسكريەيه آلەرق حرب و ضربده قوللانيور . قارطاجەليلر، روماليلر، عربلر كبی حكومات سابقه و اقوام منقرضەنك براقش اولدينی آثارمدنيتەيكانه وارث، آفريقانك اورتەسنده تأسيس اولونان بو حكومت واسعەدر .

نفوسنك عددی قرق ميليونه بالغ اولان؛ نفسندن باشقه رهبر ، مرشدطانيمايان ؛ حكومتی دست تصرفنه آلمق ايچون بربريله اوغراشير سلطنت عائلەلريله، رياستی وراثت طريقيله احرازه چاليشير رؤسا عائلەلرندن بوسبتون مصون بولنان بر جماعت، عددجه كنديسنه مساوی

اولمه‌یه چالیشان دیگر بر جماعتك زمام اداره‌سنی الینه آلمشدرکه اوده بو واسع اراضیده، بو مجهول قطعاتده یایلمش اولان و بزم محترم طانیدیغمز عقائد و عاداتدن بشقه برطاقم عقائد وعاداته باغلی یاشایان جماعت اسلامیه‌در. بریکیلر سامی‌الاصل اولوب آری الاصل اولان بو جماعت جمهوریهٔ نصرانیه اوکا شمدی مدنیتك روحنی کتیریور.

مسلمانلر یالکز ایچمزده اولدیغی زمان دکل، خارجده بولندیغی تقدیرده‌ده بزمله تماسده بولنمقده‌در: ایشته مراکشده، طرابلس غربده، مصرده، هندستانده هپ مسلمانلرله تماسده‌یز. مسلمانلر آسیاده موجود و کوندن کونه متزایددرلر. حتی بیت مقدس‌ده اونلرك النده‌در. مهد انسانیت اولان بوقطعه‌ده بایراقلری تموج ایدییور. عددلری بوارض قدیمك قطعاتنده ملیونلرله صاییلیور. بونلردن بر شعبه‌ده چین طرفلرینه کیدرك اویله مدهش بر صورتده انتشار ایتدی‌که بعضیلرینك قولنجه موجود یکرمی میلیون مسلمان یوز میلیونه بالغ اولدی. بوده پك استغراب اولنه‌جق برشی دکلدر. زیرا دنیا اوزرنده هیچ بر یر یوقدرکه مسلمانلق اورایه کیرسونده انتشار ایتمسون. خلقك فوج‌فوج کیردیکی، کندیسنه بوتون ادیاندن زیاده انهماك کوستردیکی یکانه دین مسلمانلقدر. باقارسکزکه آفریقا ایچنده‌کی مرابطلر بیاض لباسلره بورونه‌رك، چیر چیپلاق طولاشان بت پرستلره قواعد حیاتی، مبادئ سلوکی اوکره‌تیورلر. آفریقاده بویله اولدیغی کبی آسیاده‌ده عرق اصفر آره‌سنده مسلمانلق انتشار ایدوب طوریور. صوکره بو دین آوروپاده یعنی استانبولده اویله بر صورتده یرلشمشدرکه او سایه‌ده شرق دکزلرینه حاکم اولان، غرب حکومتلرینی ایکی فرقه‌یه آییران بو دینك او قدر مستحکم برموقعدن کوکنی قازیمایه اقوام نصرانیه بردرلو موفق اوله‌مامشدر.

ییلدیز کوشکنده خواجه‌لر، درویشلر، کورورسکزکه صوف لباسلره بورونمش، باشلرینه قوجه قوجه صاریقلر صارمش اولدقلری حالده دول اجنبیه سفرلرینك یانی باشنده‌کی صندالیه‌لره قورولورلر. اونلر بو وضعیتلریله عادتا بیك بر کیجه حکایه‌سنده‌کی اشخاصی خاطره کتیریرلر. اوتوردقلری یردن هیچ قیملدانمیه‌رق یالکز اللرنده‌کی تسبیح دانه‌لرینی چکرلر؛ بو صورتله عرض مطاب نوبتنی بکلرلر.

ایستر استانبولده، ایستر مراکشده اولسون؛ ایستر آسیاده، ایستر افریقاده بولنسون؛ بدوی، مدنی نه قدر مسلمان وارسه هپسی نماز وقتی کلنجه آبدست آلور، یاخود طوپراقله تیمم ایدر، یوزینی کعبه‌یه طوغری چویرر. بو خصوصده کنیش اثواب کینلر، استانبولین ایله کزنلر، باشلرنده فس یاخود صاریق بولندیرانلر، قوشاقلرنده بچاق، یاتاغان طاشیانلر، برلینده فنون، پاریسده علوم اوکره‌نلر آره‌سنده اصلا فرق یوقدر. هپسی‌ده یوزلرینی عینی مقامه طوغری چویرر. او مشترك قبله‌ده صحرا ایله محاط اولان ارض مقدسدر. محمدك یاشادیغی ارض، محمدك جسم مبارکنی احتوا ایدن طوپراقدر. او ارضه هرکس کمال خضوع ایله کیره بیلیر. آباء مسلمین بوارضدن کلدیکی ایچون ابنای مسلمین‌ده حج دینلن بر حرکت دائمه ایله اورایه، بیت الحرامه کیتمکده‌در. مسلمانلرك کافه‌سی بو مقام مقدسه طوغری کمال اشتیاق ایله عطف نظر ایدرلر. کونك برنده اورایه کیتمك املندن بشقه هیچ بر لذت حیات بیلمزلر؛ فریضهٔ حجی ادا ایتمه‌دن اولورلرسه تلهف ایچنده دنیایه وداع ایدرلر.

الحاصل کره اوزرنده‌کی مسلمانلرك کافه‌سنی جمع ایدن رابطه بردرکه اونکله تدبیر امور ایدرلر، اونکله فکرلرینی عینی غایه‌یه چویر-

یرلر . او رابطه قوهٔ مقناطیسیه‌نك منجذب اولدیغی قطبه بکزر . بر کره‌ده کعبه‌یه، بیت حرامه، ماء مقدسك قایناديغی زمزم قیوسنه، حجر اسوده، دنیانك كوبكی دیدكلری رکنه یاقلاشوب ده دنیانك او بر اوجندن شد رحل ایده‌رك كلدكلری مقصدی استحصال ایتدیلرمی، آرتق قلبلرنده‌کی حمیت دینیه بسبتون آتشلنیر : صف صف اولوب ادای صلاته تهالك ایدرلر . امام اوكلرینه کچه‌رك «بسم الله» دییوب باشلار باشلاماز، سکون و سکوت یوز بیکلرجه مصلینك اوزرینه قنادلرینی کرر . خضوع و خشوع بتون قلوبی طولدیریر . صوکره هپسی بردن بر سسله «الله اکبر» دیر؛ دها صوکره آلنلر «الله اکبر» دییوب یره قپانور. هپ « الله اکبر» صداسی معنای عبادتی تمثیل ایده‌جك بر صورت خاشعله یوکسه‌لیر .

هم ظن ایتمیکزکه خارجده بولنه‌رق عینی رابطهٔ فکریه ایله بربرلرینه مربوط اولان مسلمانلر بزم مملکتمزده‌کی دینداشلرینه قارشو یابانجیدر؛ آره‌لرنده هیچ بر مناسبت یوقدر. زیرا خرستیانلرك حاکم اولدیغی مملکتلر حقیقتده « داراسلام » اولمیوب « دار حرب » اولمقله برابر ایماننده ثابت اولان هر مسلمانك نظرنده ابدیاً معززدر ، موقردر . پارمقلقلری پك اویله ایچنه دخول امکانی سلب ایده‌جك قدر صیق ، صاغلام اولمیان بردمیر قفسك درونه یاورولری حبس اولنمش بر دیشی آرسلان او قفسك اطرافنده نصل طولاشورسه ؛ غضب ، انفعال حسلری ده بو مسلمانلرك قلبنی اویله‌جه طواف ایدر ، طورور .

کویلرمزده ، قصبه‌لرمزده فقیر بر طاقم درویشلر کورورسکزکه دیلارنده صلاة و سلامدن باشقه بر شی یوق ؛ بوندن باشقه بر شیله مشغول دکل : ایشته چادیر چادیر ، کوی کوی طولاشه‌رق قطبلرك ، مشایخ اسلام ایچنده‌کی ولیلرك منقبه‌لرینی روایت ایدن بو طائفه نه طرفه

کیدرسه کیتسون ، هانکی جهته توجه ایدرسه ایتسون ، مسلمانلرك قلبنه بزه قارشو کین ، غرض اکمکدن باشقه بر وظیفه ایله موظف دکلدر.

عالم اسلام نامتناهی بر طاقم طائفه‌لره ، طریقلره منقسمدرکه بونلرك ایچنده بزم برچوق تبعه‌مزده داخلدر. لکن بونلرك مرکزلری ، زاویه‌لری اکثریا بزم دائرهٔ نفوذیمزك داخلنده‌کی اراضیده دکلدر . ایشك غایتی بو طائفه‌لر ، بو مذهبلر اوزرنده اجرای نفوذ ایدن کروه طورمقسزین دیکلنمکسزین آفریقاده‌کی مستعمره‌لریمزی بر باشدن او بر باشه طولاشیورلر. کیتدکلری یرده فوق العاده حسن قبوللر ، اکراملر ، عطالر کوریورلر . حتی بر فقیر بیله مسافرینه بر قویوندن اشاغیسنی کسمیور . صدقه‌لر ، احسانلر ، یاخود سنوی ویریلن پاره‌لر ایسه بو حسابدن خارج . أوت یالکز جزائر اهالیسنك بو اوغورده ویردیکی پاره هر سنه سکز میلیون فرانغه بالغ اولیورکه جداً مدهش بر یکوندر. زیرا بزم جزائر اهالیسندن آلدیغمز ویرکو بو مقدارك ایکی قاتنی تجاوز ایتمز .

واقعا بو طائفه‌لرك آره‌سنده صاحه ، سکونه مائل اولانلرده یوق دکلدر، که حکومتمزك کرك جزائرده، کرك تونسده‌کی رجالیله بو آدملرك مناسبتی صوك درجه‌ده ایودر. بونكده سببی بوزمره‌یه داخل اولان مسلمانلر آره‌سنده‌کی رابطه‌یه فتور عارض اولمسی ، آفریقا مسلمانلرینه اصابت ایدن تفرقه‌دن ، تشتتدن بونلرك حصه‌سنه بیوکجه بر پای دوشمسیدر .

لکن دیکر طرفده اویله طائفه‌لر وارکه عصبیتك غایه‌سنی بولمشلر . مسلماندن باشقه‌سی حقنده ابراز شدت ، مدنیت حاضره‌یه قارشی

آله بیلدیکنه نفرت اساس عصبیتلرینی تشکیل ایدییور .

جزائرده‌کی املا کمزه بتیشیك نواحیدن یك اوزاق اولمیان برموقعده شیخ سنوسی مهم برمذهب تأسیس ایتدی‌که برچوق انصاری ، اعوانی وار . شیخك مقری (جغبوب) شهریدر . اولادی صوکره‌دن کوفره‌یه هجرت ایتدی . قواعد دینیه‌یه غایت صیقی برصورتله رعایت بو مذهبك ایجاباتندندر . حتی محضا خرستیان دولتلرله مناسباتده بولندیغی ایچون اوزون زمانلر دولت علیه ایله بومذهبك سالکلری اره‌سنده هیچ بر علاقه تأسس ایتمه‌مشدی .

لکن طبیعتلرنده‌کی بو شدت براز آزالدی‌ده صوکره‌لری دولت علیه ایله مناسبت پیدا ایتدیلر .

مع مافیه بو تحول آفریقای جنوبیده‌کی مأمورلرمزك حرکات مفیده‌سنی حکمسز براقه‌جق برطاقم طوزاقلر قورملرینه‌ده مانع اولمادی . برده ایش یالکز آفریقای وسطایه منحصر دکلدر . زیرا استانبولك ایچنده ، شامده ، عربستانده ، مراکشده کیزلی برجماعت ، کیزلی بر مشاوره وارکه بزی اوزاقدن قوشاتمقده اولمقله برابر یاواش یاواش یاقیندن‌ده صیقمقده‌در . حتی براز غافل بولنه‌جق اولورسه‌ق محویمزه یورومسندن‌ده قورقیلیر .

صوك زمانلرده کورویوردق که جزائرده‌کی یرلی تبعه‌مز آغزدن آلدقلری کیزلی برطاقم امراره اتباع ایدیورلردی . بونلر او اوامر موجبنجه وطنلرینی براقه‌رق آسایش بوله‌جقلرینی امید ایتدکلری آسیای صغرایه کیتمك ایچون جمعیتلر ترتیب ایده‌جکلردی .

یوقاریدن بری سویلانن سوزلردن اکلاشیله‌جقدرکه هرطرفدن محاط اولدقلری نکبت سببیله مقهور دوشن ، لکن همتلری منطفی

اولمایان بو قومك افکارنده حالا مخاطره‌لی تخملر موجوددر . اوت واقعا ایچلرنده بویله بر حرکتی اداره ایده‌جك رئیسلری یوق ؛ لکن بتون مسلمانلری جمع ایدن رابطهٔ اخوت بویله بر ریاستی کافیدر .

بناءً علیه بزم مسلمانلرله مناسباتمزده هم مسئلهٔ اسلامیه‌یی ، هم مسئلهٔ دینیه‌یی ؛ هم مسائل داخلیه‌یی ، هم مسائل خارجیه‌یی بربرینه مربوط بولورزکه بوندن طولایی ایشك ایچندن چیقمق غایت مشکلدر .

هر دینك مسائل اساسیه‌سی قدرله ، مغفرتله ، حسابله ارتباطی اولان مسائلدر . بونلر ایسه صبغهٔ دین ایله بویانمش اوچ کلمه‌درکه انسان حقیقتنی آکلامقده‌کی صعوبتی جزم ایدر . بونکله برابر تفهمی نه قدر زور اولورسه اولسون بونلر بهمه‌حال وقوف حاصل ایتمك لازمکلن اموردندر . دین انسانه خدایه وصول ایچون طوته‌جغی طریقی کوسترن بر وسیله‌در ؛ یاخود تعبیر دیکرله مخلوقك حضور خالقده توقفنه واسطه‌در . بوراسی تقرر ایتدکدن صوکره آرتق عجبا خالق می قدرت مطلقه‌سیله مخلوقنه بر استعداد ویرییورده او استعداد سایه‌سنده انسان ارادهٔ ازلیهٔ الهیه‌یه قطعیاً خارجنه چیقامیه‌جق صورتده منقاد اولیور ؟ یوقسه انسان مقتضاسنجه حرکت ایده‌جکی بر ارادهٔ خصوصیه‌یه وقوفنده‌کی اختیاره اصلا عرض افتقار ایتمین بر اختیار مستقله‌می مالك بولونیور ؟ کذلك مخلوق الهی اولان انسانك نفسنده بر ارادهٔ مطلقه‌سی ، ذاتنده برتصرف مطلقی وارمیدر ، یوقسه خیر وشر بوتون کائناتك قدرت ربانیه‌سنه می راجعدر ؟

ایشته عقلی ، ادراکی اقناع ایده‌جك صورتده هیچ بر دینك ، هیچ بر فلسفه‌نك بردرلو کسدیروب آته‌مادیغی اختلافات دینیه وفلسفیه هپ بودائره‌ده طوپلانیور . بونکله برابر بوغایته وصول

ایچون اختیار اولنان تحریلر ، مباحثه‌لر ، یکی برشی دکلدر . پك اسکی حکماده بومسئله‌یی حل ایچون اوغراشمشلر ، لکن اونلرده موفق اوله‌مامشلر، اونلرده متأخریندن فضله برایش کوره‌مشلر .

اعصار سالفه‌دن بوآنه قدر کچن زمان ظرفنده آکلاشیلان شیلرك غایه‌سی شو اولیورکه : بونقطهٔ مهمه‌یه عائد اولان عقائد بشریه‌یی آره‌لرنده تقسیم ایتمش ایکی مذهب وار : اولکیسی بر طرفدن الوهیته نامتناهی بر عظمت ، نامتناهی بر علو ویرییور ؛ دیکر طرفدن انسانی حضیض ضعفه ، درکهٔ هیچی‌یه ایندیرییور .

ایکنجیسی ایسه انسانك مرتبه‌سنی یوکسلتیور ؛ اوکا فطرتنده‌کی ایمان واختیارایله ، ایشلیه‌جکی حسنات اعمال سایه‌سنده ذات آلهیه‌یه تقرب حقنی ویرییور .

شمدی برنجی مذهبه اعتقادك نتیجهٔ طبیعه‌سی انسانی شئون حیاتیه‌سندن غفلته تشویق ایتمکدن ، قلبنه یأس وفتور القا ایلمکدن ، اولانجه عزمنی ، همتنی بیتیرمکدن عبارت اولدیغی حالده ؛ ایکنجی مذهبه اعتقاد انسانی میدان جلادته ، ساحهٔ سعی وعمله سوق ایدر ، مجادلهٔ حیات ایچون مهالکی اقتحام قوتی ویرر .

هر ایکی طرفه مثال اولمق اوزره بودیلرله اسکی یونانیلری کوستره‌بیلیرز . بودیلر تجردله امر ایدن بردینه سالکدرلرکه انسانك وبوتون کائناتك ذات الوهیتده فانی اولمسی او دینك اصول اساسیه‌سندندر .

اسکی یونانیلر ایسه اوصاف مادیه‌سی اعتباریله آلهی انسانه تشبیه ایدن بردینه تابعدرلرکه بودین کندیلرینه چالیشمقله ، یاشامقله امر ایدر . زیرا بونلر انسانك ، یاخود قهرمانك حسنات و خیرات

سایه‌سنده آلهلر صنفنه یوکسلمسی ممکن اوله‌جغی اعتقادنده‌درلر .

آره‌دن بش یوز سنه کچدکدن صوکره عالم قدیمك انقاضی اوزرنده بری لاهوتی ، دیکری ناسوتی ایکی دین ظاهر اولدی . ایشته بو ایکی دین شوایکی متناقض مذهبی - تناقضی برآز آزالتمق شرطیله - تمثیل ایتمکده‌در . برنجیسی طوغریدن طوغرویه آریلرك آثارینه وارث اولان دیانت مسیحیه‌درکه سامیلرك مذهبندن مشتق و اوندن برشعبه اولمقله برابر قطعیاً اومذهبله علاقه‌سی قالمامشدر . ایشته ذات الوهیته تقریب صورتیله انسانك مرتبه‌سنی اعلا ایتمك بودینك خصائص ممتازه‌سندن ایکن ؛ ایکنجی دین یعنی مسلمانلق مذهب سامیه‌نك تأثیریله شائبه‌دار اولدیغی ایچون انسانی اسفل سافلینه ایندیریر ، اللهی‌ده انساندن نامتناهی برصورتده یوکسکلره چیقاریر .

بوایکی مختلف میل هرایکی دینك اصل الوهیت حقنده‌کی اساسنده تمامیله میدانه چیقار . نصرانیت بوخصوصده تثلیثه قائل اولور . یعنی الله اب الله ابنی وجوده کتیرمش ، ایکیسی آره‌سنده روح‌القدس واسطه اولمشدر . بناءً علیه حضرت عیسی هم اله ، هم بشردر . انسانلرك ارتکاب ایتدیکی کناهلری عفو ایتدیرمك ایچون کندینی فدا ایده‌جك براله بشرینك ضرورت وجودندن مشتق اولان بوتثلیثی مسلمان صورت قطعیه‌ده رد ایدر ، (لااله‌الاالله) دیه‌رك وحدانیت آلهیه حقنده‌کی عقیده‌سنه اولانجه قوتیله صاریلیر .

بونکله برابر خرستیانلرك بواعتقادلری دها ساده ، دها یوکسك ، اعتماده دها شایاندر ؛ چونکه عبد ایله خالق آره‌سنده وسائط اتصال موجود اولدیغی ایچون اونلری تقرب الی الله‌ه مدار اوله‌جق

اعماله سوق ایدر . حال‌بوکه اسلامیت مسلمانلری هیچ دکیشمه‌ین جاذبه قانونی اقتضاسنجه فضاده سقوطه محکوم اجسامه چویرکه قورتولمق ایچون نماز قیلمقدن ، دعا ایتمکدن ، بوتون آمالك پناهی اولان اللهك وحدانیتنه صیغنمقدن باشقه چاره‌لری یوقدر . ذاتاً اسلام کلمه‌سنك معناسی‌ده ارادهٔ آلهیه‌یه قارشی صورت مطلقه‌ده انقیاد ایتمکدن عبارتدر .

بز هرایکی دینی ، تعبیردیکرله هرایکی مدنیتی قارشی‌قارشی‌یه کلمش ، حتی منشألری اعتباریله بعض نقطه‌لرده برلشمش کورویورز . چونکه ایکیسی‌ده اصول یونانیه وسامیه‌دن اشتقاق ایتمش ، ایکیسی‌ده اواصولدن برطاقم عقائد ، برطاقم آداب آلمشدر . بناءً علیه برچوق جهتلرده برلشیورلر . بونکله برابر قدرت آلهیه ایله حریت بشریه بحثنه کلنجه ، ایکی دین آره‌سنده‌کی مسافه جداً آچیلیور .

ایشته مسلمانلرله اولان مناسباتمزه دائر بیان رأی ایدنلری اختلافه دوشورن مسئله بومباینتلرله بوممتازیتلردر . ایچمزدن برطاقمی تدقیقاتنی خرستیانلق ایله مسلمانلق آره‌سنده‌کی اختلافاته حصر ایتدیکی ایچون اسلامی اك مدهش ، اك شدید بردشمن بولیور .

موسیو کیمون (امراض اسلام) نامنده‌کی اثرنده دییورکه : « دیانت محمدیه انسانلر آره‌سنده انتشار ایتمش برجذام علتیدرکه مدهش برطرزده تخریباتنی اجرا ایتمکده‌در . أوت بو برقورقونج خسته‌لقدر ، عمومی برفلجدر . اویله برجنوندرکه انسانی مسکنته ، عطالته سوق ایدر ، بو ایکی حالدن آنجق قان دوکمك ایچون اویاندیرر . مدمن عیاشلر ، جرأتلی مجرملر یتشدیرر . محمدك (مکه !) ده‌کی مزاری‌ده مسلمانلرك قفالرینه جنون توزیع ایدن برالکتریق ستوننددن باشقه

برشی دکلدر . بودین مسلمانلری ، صرعه ، سیکیر نوبتلرینه بکزر برطاقم حرکاته اجبار ایدر ؛ عقلدن اثر براقماز ؛ الله لفظنی نامتناهی برصورتده تکرار ایتدیرر؛ صوکنده طبیعت حکمنه کچن برطاقم عاداته آلیشدیرر : خنزیر أتنی ؛ شرابی ، موسیقی‌یی کریه کورمك کبی .....»

بوصنفده‌کی محررلر مسلمانلرك برسوری یرتیجی حیوان اولدیغنه ، بونلرك بشده برنی محو ایدوب کری قالاننی آغیر ایشلرده قوللانمق ، کعبه‌یی ، محمدك مزارینی ییقمق لازم کله‌جکنه حکم ایدیورلر ... واقعا مسئله‌نك اك بسیط برطرز حلی ، جنس بشرك صلاحی‌ده بونی ایجاب ایدیور ... اویله دکلمی ؟ لکن محرر شوراسنی دوشونمیورکه ١٣٠ ملیون قدر مسلمان وار ؛ صوکره بو مجنونلرك جانلرینی ، دینلرینی مدافعه مقصدیله قیام ایتملری‌ده محتمل .

بو رأیه معارض بولنانلرده مسلمانلغك بزم دینمزه ، بزم مدنیتمزه رابطهٔ اخوتله مربوط بردین ، برمدنیت اولدیغنه ذاهب اولیورلر ؛ حتی دیانت اسلامیه‌نك کعبنی دیانت مسیحیه‌نك مرتبه‌سندن دها یوکسك بولیورلر .

موسیو لووازون مسلمانلغك تهذیب ایدلمش دیانت مسیحیه اولدیغنی اعتراف ایتدکدن صوکره ، غائب اولان دینلرینی آرامقده اولان فرانسزلره دونوب ، آرادقلرینی بولمق ایچون اسلامدن استعانه‌یی توصیه ایدیور .

کذلك برطاقملری‌ده اسلامه قارشی تبجیل واحترام واجب اولدیغنه کلیسا مورخلرندن برقاردینالك شو سوزلرینی سند اتخاذ ایدیور : « مسلمانلق آفریقاده‌کی اقوام ایچون برکوپرودرکه او واسطه ایله بتپرستلك درکه‌سندن خرستیانلق مرتبه‌سنه کچیلیر . بناءً علیه مسلمانلره

قارشی یالکز مسامحه‌کار طاورانمایه‌رق اسلامی، جامعلرینه ، مدرسه‌لرینه
نفقه تعیین ایتمك ، دائره‌سنك توسعنه چالیشمق صورتیله تحکیم ایتملی یز ؛
اونی فرانسه مدنیتنك طلیعه‌سی کبی قوللانملی یز ؛ فتوحاتمزه یاردیمی
اوله‌جق آلت اتخاذ ایتملی یز . »

ایشته بوکون موجود اولان ، آره‌لرنده‌کی معتدل ، مسالمتپرورانه
درجاتیله برابر بو ایکی رأیدن عبارتدر . لکن هرنه‌قدر بونلر بربرندن
آیری ایسه‌لرده ینه قسماً برلشه‌رك عینی حیزی اشغال ایدیورلر .
چوق دفعه‌لرده بزم مستعمراتمزده‌کی مأمورلریمزدن ، وکیللریمزدن
هربرینك شو ایکی مسلك آره‌سنده شاشیره‌رق ، مسلمانلره قارشی
صرف کندی حسیاتنه ، کندی تمایلاتنه نظراً برخط حرکت تعیین
ایتدیکی کورولیور . بوعادتا ایکی متناقض قطبه بکزییورکه برنده
مسامحه‌ده افراطه وارانلر ، دیکرنده‌ده متعصبلر بولنیور ؛ هیچ
اورته‌سی کورولمیور .

ایشته بزم اجتماعی ، سیاسی ، اداری معاملاتمزده تناقض احداث
ایدن سبب هرکسك قناعتنه کوره میدان فعالیته چیقان بوتمایلات
معکوسه‌دن باشقه برشی دکلدر، که حالا حکومتمز خصوصیله آفریقاده
ثابت ، قطعی برسیاست تعقیب ایده‌میه‌رك شبهه‌لر ، ترددلر ایچنده ،
بوکون یاپدیغنی یارین بوزمق ، یارین بوزدیغنی اوبرکون یاپمق صورتیله
وقت کچیرییور . بوفنالق یاواش یاواش ایلریلیور ، تهلکه‌سی کوندن
کونه آرتیور . زیرا ضرری یالکز جزائر بلادیله درت بش ملیونه
بالغ اولان یرلی سکنه‌سنه اصابتله قالمیور ؛ قطعه‌نك بوتون برنصفیله
اساساً کلیتلی ایکن اسیر تجارتنك منعی وجناح عدل و رأفتك بسطی
سایه‌سنده براوقدر دها آرته‌جق اولان اهالیسنده‌ده سرایت ایدیور .

بناءً علیه جداً مهم اولان بومسئله‌نك حلی ایچون قطعی برمسلك
اتخاذی لازمدر ؛ یوقسه یالکز منتظم عباره‌لرله ، آهنکلی جمله‌لرله
ایشك ایچندن چیقیله‌ماز . بوسببدن بن مسئله‌یی آرای عمومیه‌یه
عرض ایتمه‌یی ، بونکله برابر برنتیجهٔ فعلیه‌یه وصول ایچون عقله ،
حقیقته اك زیاده مطابق کلن بروسیله‌یی بیلدیرمه‌یی ، دها صوکره‌ده
مسئله‌نك موضوعنه صوك درجه‌ده مربوطیتی اولان دیکر برشیئی ایراد
ایتمه‌یی مناسب کوردم .

آفریقاده‌کی حکومتمزك تشکیلی تمام اولدیغی صره‌ده دولته
شویله بر تکلیفده بولنمشدم که اونی حالا تکرار ایدر طورورم :
اسلام و مسلمانلرله اولان مناسباتمزه دائر ارباب علم وسیاست طرفندن
صورت علنیه‌ده بیان رأی و مطالعه اولنسونده کرك حاکملرك ، کرك
محکوملرك اتخاذ ایده‌جکی خط حرکت لایقیله آکلاشیلسون .

وطنداشلریمزدن مستعمره تأسیسی آرزوسنده بولنان آدم
جزائره ، یاخود تونسه ، یاخود سنه‌غاله کیده‌رك اوراده برعربله ،
یاخود دها طوغروسی برمسلمانله مناسبت پیدا ایتمه‌یه مجبور اولور .
چونکه زراعت ایتمك ایسته‌دیکی طوبراغی اوندن صاتون آله‌جغی
کبی ، ایشچی اولمق اوزره ینه اونی قوللانه‌جق ، حاجات معیشتنی
ینه اونك وساطتیله تأمین ایده‌جك . حال بوکه بوقدر مناسبته ، بوقدر
قومشولنه رغماً ایکیسنك‌ده بربرینی طانیمامقده اولدیغی کورولور ؛
هله اهالی‌ایله مأمور ، حاکم ، قاضی ، ضابط آره‌سنده‌کی ؛ یاخودمنازعاتی
برطرف ایده‌جك ، امور خلقی رؤیت ایلیه‌جك ، قانونلریمزی
تنفیذه چالیشه‌جق دیکر ذوات بیننده‌کی مناسباته کلنجه ایکی طرفك
جهل متقابلی دها بویوك مقیاسده اولدیغی ایچون نتیجه‌سی‌ده اونسبتده

وخیم اولیور . آرتق آره‌ده‌کی واسطه مستعمرات نظارتی ، یاخود حکومت مرکزیه‌مزك رجالی اولورسه اوزمان بوطانیشمامه‌نك ضرری براوقدر دها زیاده‌لشیر . چونکه عددی اون بره بالغ اولان او رجال آره‌سنده ایکی کشی یوقدرکه اداره‌سی عهدهٔ کفایتلرینه تودیع اولنان بوقدر واسع ، بوقدرطاغینیق ممالکك خریطه‌سنه برنظر امعان عطف ایتمش اولسون .

بونکله برابر بزمسئولیتی اوزریمزه آلدیغمز ، بونفوذی احراز ایلدیکمز زمان اونی نصل استعمال ایتمه‌مز لازم کله‌جکنی اوزون اوزادی‌یه دوشونمك ، مسئله‌یی هرجهتندن تدقیق ایلك ، ایشه یاقیندن وقوفی اولانلره صورمق ، کورنلرك ، آکلایانلرك مشهوداتندن ، معلوماتندن استفاده ایتمك ، صوکرده عالم اسلام ایله اولان مناسباتمزك اساسلرینی ، مبادیسنی متضمن سیاسی ، مختصر برمتن یازمق اوزریمزه واجب ایدی . کرك نظریات ایله اوغراشان عمدنلا ، کرك مأمورین کبی ، ضابطان کبی ، معلمین کبی ، مهندسین کبی صرف عملی ذواتدن مرکب برجم غفیر اوته‌دن بری مسلمانلرله مناسبتده بولنه‌رق طرزحیات و معیشتلرینی ، اصول سنی و عملرینی موضوع بحث ایتمکده‌در . لکن بالذات مسلمانلردن آلدیغمز خبرلر بزم هیچ بیلمدیکمز برطاقم حقایقی میدانه چیقاریبور . چونکه بونلره صوربلورسه جواب ویریبورلر . جواب ویردکاری زمانده بزه برچوق شیلر اوکره‌تیورلر . اك واضح مسائله وارنجه‌یه قدر هرمسئله حقنده برچوق مباحثه‌لر ، مناقشه‌لر جریان ایتدیکی حالده غایت غامض ، غایت قاریشیق اولان بوموضوع حقنده کیمسه دوشونمك بیله ایسته‌میور . عجبا نه‌دن بزه نورحقیقتی افاضه ایده‌جك بروسیله‌دن استعانه ایتمیورز ؟

نه‌دن برمسلك مستقیمه سالك اولمق ایستیه‌نلره اونورك شعاعنی رهبر ایلیه‌میورز ؟ اکر بویله یاپمش اولسه‌ق تحقیقاتمز ، تحریاتمز تمام اولنجه حقیقت حالی ناطق براثر میدانه کتیریرزده مأمورلریمزك ، مستعمراتمزده بولنان آدملریمزك ، مدرسه‌لرده‌کی طلبه‌نك اللرنده کزه‌جك او اثر واسطه‌سیله اورته‌ده‌کی یاکلش فکرلر ، تعمم ایتمش خرافه‌لر آرتق کلیاً محو اولور ، اوکمزده‌کی عقبه‌لر قالقار ؛ هم بویله براثر ، مستعمره صاحبی اولان فرانسزلر ایچون ثابت برقانون موقعنه قائم اولورده حکومت اوقانون مقتضاسنجه حرکت ایده‌رك مهم ثمره‌لر اقتطاف ایدر . ظن ایتمم که بومسائلك نتائجنده شبهه ایده‌جك کیمسه بولنسون .

شوفصله خاتمه ویرمزدن اول برقاچ سوز سویلمك دها ایستیورم که مقصده اك طوغری یولدن وصول ایچون اوسوزلری الزم عد ایدییورم . یوقاروده عالم اسلامده سیاست ایله دینك غایت محکم برصورتده یکدیکرینه باغلی اولدیغنی ایما ایتمش ایدم . مسلمانلر ایمانلرینه قوی برصورتده مربوطدرلر . شوقدروارکه جامعهٔ سیاسیه جهتندن ادراکلری مبهم برطرزده‌در . قدمانك رابطهٔ مدنیه ، یاخود وطنیه دیدکلری شیئی‌ده پك فارق دکلدرلر . چونکه اونلرك عندنده وطن ، اسلامدن عبارتدر . مسلمانلرك اعتقادنجه سلطنت الوهیتدن استمداد ایتمکده اولدیغی ایچون سلطان اوله‌جق ذاتك آنجق کندی عقیده‌لرینه تابع بولنمسی شرطدر . بو آنه قدر مسلمانلرك قفاسنه بوندن باشقه برفکر کیره‌مامشدر . ایشته قلوب مسلمینده ایچه کوکاشن بوفکر خرستیان حکومتلره تابع اولان بلاد اسلامیه‌ده‌کی حاکملرله محکوملر آره‌سنده‌کی آکلاشامازلغه سبب اولمقده‌در .

لكن بتون بوحقايقه رغماً اومملكتلردن برنده بر انقلاب عظيم حصوله كلدى كه اوده هيچ بركورولتى ، هيچ برقاريشيقلق تحدث ايتمكسزين نفوذ دينىنك نفوذ سياسيدن آيرلمسىدر . ايشته اومملكت تونسدر . اورايه برحمايه وضع اولندى كه مؤداسى فتحدن اولكى نظاماتى مرعى طانيمق ، قوانين وعادات محليه‌يى محافظه ايتمك ايدى . بز بوخصوصده اوقدر ايلرى كيتدك كه يواش يواش ادخال ايتديكمز تعديلات ايله امور اداره وسياسيه اوزرنده‌كى ماهرانه مراقبه‌مز سايه‌سنده مملكتك بتون شئوننه مداخله ايتمكه ، اهالينك خبرى اولمقسزين بتون زمام امورى الده آلمغه موفق اوله‌بيلدك .

بوانقلاب سرعتله ، ملايمتله تمام اولدى . خلق بوندن قطعياً متأثر اولمدى ؛ حسيات عموميه تهييج ايتمدى . زيرا مسجدلر اسكيسى كبى خرستيانلره قارشو مسدود براقلدى ؛ املاك موقوفه كمافى السابق مخصص اولديغى جهتلره منحصر طوتيلدى ؛ زمام امور قاضيلرك النه ترك اولندى ؛ قوانين محليه‌دن هيچ برى اهالينك رضاسى ، وتصديقى اولمقسزين دكيشديرلمدى . اوقوانينده تغيير ياخود تبديل كبى تعديلات اجراسى‌ده قسم اعظمى تونسليلردن متشكل برهيئت موظفه‌يه توديع اولندى .

الحاصل بوانقلاب عظيم هيچ برطرفدن برصيزيلدى چيقمقسزين حصوله كله‌رك تونسده برحكومت مدنيه‌نك اساسلرى دينه هيچ طوقونمامق شرطيله ايجه يرلشدى ؛ اهالى آره‌سنده كذلك دين محمدى اصلا متأثر اولمامق شرطيله اوروپا افكارى ميدان آلمغه باشلادى . فرانسه نفوذى يرلى نفوذيله غايت صميمى برصورتده يرلشدى .

بوكون اويله بر بلدۀ اسلاميه واركه يكديكرينه غايت صاغلام

برصورتده مربوط بولنان سائر مسلمان مملكتلريله اونك آره‌سنده‌كى رابطه فتوره محكوم ، دها طوغروسى كلياً منقطعدر . بوكون اويله برقطعۀ اسلاميه واركه ياواش ياواش هم مكه‌دن ، همده آسياده‌كى ماضيسندن قورتولمق اوزره‌در . او بلده‌ده ، اوقطعه‌ده ظهور ايدن نسل جديد عاداتى ، اخلاقى ، هرشيئى يكيلشديرييور . ايشته نمونۀ امتثال اتخاذ ايده‌جكمز ، سائر بلاد اسلاميه‌يى‌ده كنديسنه بكزده‌جكمز بوممكت تونسدر .

تونس اسكيدن برى برچوق رقابتلره ، مجادله‌لره ساحۀ ظهور اولمشدى . وقتيله قارطاجه‌ليلرك ، روماليلرك ، بزانسلرك ، عربلرك ، سن‌لوئينك ، شارل كنك حاكم اولديغى بو مملكت شيمدى صلح ومسالمتك آرامكاهى بولونيور . بوممكتده ايكى ديانت ، دها طوغروسى ايكى مدنيت واركه بربرينه صوك درجه‌ده قاينامش ، آره‌لرنده‌كى مناسبت ، مشابهت ايجه تأيد ايتمش ، بناءً عليه سينه‌لردن كين وخصومت قالقمشده هرايكى طرف يوره‌كاره حيات وطراوت سرپن بوسماى صاف آلتنده‌كى مثمر اراضيدن حقيله انتفاعه چاليشيور .

كيم بيلير ، تونسك برچوق يرلرنده كورولن مدنيات قديمه انقاضنك بوسبوتون تراب منسيته انقلاب ايتميه‌رك موجوديتندن بربقيه محافظه ايلمسى بلكه‌ده بزى استقبال ايچوندر . . .

مرحوم شیخ محمد عبده‌نك موسیو هانوتویه

جوابی

١

موسیو هانوتونك اسکی بحثنی اکمال ایچون ایراد ایتمش اولدیغی نطقك ، پارسده منتشر (لوژورنال) غزته‌سندن نقل ایدیلن ترجمه‌سنی شمدی جریده‌کزده اوقودم .

هانوتونك اولکی مطالعاتیله اوکا تتمه اوله‌رق سویلدیکی شیلر منسوب اولدیغی حکومتك شئونی حقنده‌کی حرصندن ، غیرتندن خروش ایدییور . هانوتو ، قومنی کرك تحت حکومتلرنده ، کرك جوارلرنده‌کی مسلمانلر ایله اولان مناسبت ومعامله‌لری حقنده بر اصول وضع ایدرکن بصیرتلی طاورانمغه دعوت ایدییور . هانوتونك اعتقادنجه بومقصدك حصولی آنجق مسلمانلری خرستیانلردن آییران ، مسلمانلرك حکومت اسلامیه‌یی فرانسز نفوذینه ترجیح ایتمه‌لرینه بادی اولان امرك ماهیتنی ، طبیعتنی تدقیق ایله قابل اولورمش . بناءً علیه اکر مسلمانلرك افکارینه فرانسه مخادنتنی تلقیح ایتمك قابل اولور ؛ قلوب اسلامیه‌ده یرلشمش آمال ایله فرانسز نفوذینه قارشو علی العمیا منقاد اولمق حسنی بریره کتیرمك قولایلاشیر ؛ برمسلمانك قلبنده‌کی عقیده ایله کندی طبقه‌سنده‌کی برفرانسزدن صدور ایده‌جك بوتون اوامره اطاعت وظیفه‌سی کوزلجه تألیف ایدیله‌بیلیرسه ؛ ایشته او زمان فرانسه حکومتی ایچون مسلمانلره یریوزنده حق حیات بخش ایتمك طوغری اولورمش . یوقسه حکومتك عهده‌سنه دوشن وظیفه مسلمانلره هجوم

ایده‌رك یا دنیادن وجودلرینی قالدیرمقدن ، یاخود باشقه برقطعه‌یه نفی ایتمکدن عبارت ایمش .

ایشته شو مطالعات موسیو هانوتویی مسلمانلرك اصول دینیه‌لرینی تدقیقه ، او اصول ایله کرك نصرانیت ، کرك نطقنده صایدیغی دیکر برچوق ادیان آره‌سنده‌کی مشابهتی تحقیقه سوق ایتمش‌ده نهایت معتقدلرینك قلوبنده‌کی آثارینه نظراً شو ایکی دیندن برینك دیکری اوزرنده‌کی رجحانه حکم ایتدیرمشدر .

هانوتونك بویله بر بحثه کیره‌رك ، مسلمانلره هجوم ایتدیرمك ایچون فرانسزلرك قلبنده‌کی نیران عداوتی تحریك ایتمسنه ، وقتیله معهود محاربات اویاندیران راهبك یرینه بوکون کندی کچمك ایسته‌مسنه کلنجه ، بو اویله برمسئله‌درکه بز اونك تأمین ایده‌جکی فائده‌یی هانوتونك کندیسنه ، منسوب اولدیغی دولتك موقعی حقنده‌کی تلقیسنه ؛ خصیصهٔ مرحمت وانسانیتدن اولان نصیبنه براقیرزده یالکز ، فرانسز لسانتی اوکره‌نن ، فرانسز آداب معاشرتنی مدار مباهات عد ایدن ، فرانسز مدنیتی آکیلنجه شوقه کلن بعضی مسلمان کنجلریمزك نظر دقتنی جلب ایله اکتفا ایلرز .

حتی اکر موسیو هانوتو اصول دیندن اولان براصله تعرض ایتمش اولماسه‌یدی اسمنی بیله ذکر ایچون قلممی اوینا تمزدم‌ده سوزلرینه اولان نظرم امثالك احوالنی ، رجالنك افعالنی تدقیق ایدن برآدمك ، یاخود اکلامق ایچون اوقویان ، حکم ایتمك ایچون آکلایان ، بناءً علیه قائلك خطاسنی ، صوابنی انتقاده لزوم کورمه‌ین بر مورخك نظری کبی صرف عبرت آلمقدن عبارت قالیردی . لکن بویله بر اصله تعرض ایتمسی بکا شمدی بوسطرلری یازدیرییور .

هانوتونك سوزلرینه باقان ، ایلك نظرده کورورکه بو ذات عقائدده

مقلد اولدیغی کبی تاریخدهده مقلددر؛ برچوق صورتلردن مرکب برخلیطهٔ مبهمهٔ معلوماتی ذهننه طولدیرمش، صکره قلمنی اوخلیطهیه مسلطایتمشده مسلمانلری طانیمیان فرانسزلری تدهیش ایچون راست کله اطرافه طاغیتیور. موسیو هانوتو مدنیت آریه ایله مدنیت سامیهیه، بو ایکی مدنیت آرهسندهکی فرقه، بونلردن بریسنك دیکرینه، یعنی، مدنیت آریهنك، خصمی اولان مدنیت سامیهیه غلبهسنه دائر، دها بونلره بکزر برچوق شیلر سویلیور.

مدنیت آریهنك مهد ظهوری، تربیتکاهی اولان هند اولدن اولدیغی کبی بوکونده ـ موسیو هانوتونك تقدیرایتدیکی ـ بتپرسلك خانهدر.

لکن بو مدنیتك اهلی کندی عقیدهلرینه تمسك ایدنلری دنیا طوردقجه برلشملری قابل اولمیهجق برطاقم اقسامه آیرمشدر.

بونلر ایچنده اویله طبقهلر واردرکه عقلاً، خلقةً، قابلیةً آشاغی بر مرتبهده بولنمقله محکومدرلر. بونلر ایچون کائناتك دوامی مدتجه مافوقندهکی طبقهیه یوکسلمك قابل دکلدر. هم بو سافل طبقه اکثریتی تشکیل ایدر. کذلك اویله طبقهلر واردرکه افرادی نجاست جنسندن عد اولندیغی ایچون دیکر طبقاتدهکی اشخاص بونلره تماس ایدهمز. عالمك فانی اولدیغی، انسان ایچون بویله عالمده شئون معیشت قیدینه دوشمك لایق اولهمیهجغی ایسه عقیدهلرینك اك مهم اساسیدر.

عجبا بر اهمه دینه تمسك ایدنلر بوحالی مدنیت سامیهدنمی آلدیلر؟ حالبوکه بلاد هندك جغرافیاسنه براز وقوفی اولانلرك معلومی اولهجغی وجهله: مدنیت سامیه آنلری آنجق صوك زمانلرده طانیهبیلمش، آنجق پك آزینك قلبنده یر ایدهبیلمشدر.

صکره، عجبا موسیو هانوتو ظن ایدرمیکه اوروپالیلرك واصل

اولدیغی مدنیت اورایه شرقدهکی بلاد آریهدن اقطار غربیهیه هجرت ایدن ایلك مهاجرلرله برابر کیتمشدر؟

عجبا سینهٔ تاریخی قبارتان بو قدر بیوك ایشلری موسیو هانوتو تخطر ایتمیورمی؟ عجبا آری اولان اوروپانك نصل بردرکهٔ هیچیده اولدیغی؛ علمك، مدنیتك بوقطعهیه انجق اقوام سامیه ایله اختلاطدن صکره کلدیکی عقانه کلمیورمی؟ حال بوکه موسیو هانوتونك زعمنجه صکرهدن کلان اوروپالیلرك اساتذهسی اولان اسکی یونانلیلرك تاریخنی بیانلر بوحقیقته پك اعلا واقفدرلر.

. مسلمانلر اوروپانك اطرافنی فتحه باشلادقلری برزمانده بوقطعهدهکی مدنیت آریه نهماهیتده ایدی؟ عجبا بومدنیت قان دوکمکدن، دین ایله علم، عبادتله عمل آرهسنده محاربهلر آچمقدنمی عبارت ایدی؟ أوت، اسلامك ظهورنده غربلیلرجه معروف اولان مدنیت صرف بو ایدی. مسلمانلرك اوروپایه کوتوردکلری علوم، اورایه قدر سوروکلیوبده قبول ایتدیرهمدکلری مدنیت نه ایدی؟ أوت، کوتوردکلری شیلر هپ عجملرله سائر آسیا سکنهٔ آریهسنك صنایعی، اهل فارسك، مصرلیلرك، رومالیلرك، یونانیلرك علومی ایدی. هم مسلمانلر بو علومی بولدقلری کبی آلوب کوتورمدیلر؛ بلکه او دورهدهکی رؤسای غربك الیله اوزرینه بیغیلان لوث خرافاتدن کاملاً تطهیر ایتدیلرده پاك، درخشان بر صورتده؛ ظلام جهالت ایچنده قالهرق نرهیه کیتدیکنی بیلمین غافل غربلیلرك کوزلرینی قاشدیرهجق بر طرزده کوتوردیلر.

بن موسیو هانوتونك اجمالنه قارشی ینه اویله مجمل برصورتده جواب ویرهجکم. زیرا وقعهنك مفرداتی نه قدر مجهولدر،

نه‌ده ایچلرنده‌کی ارباب انصافك برچوغی بونی اعترافدن کری طوره‌بیلیر .

مدنیت حاضره‌یه قارشی غربلیلرك قلبنده برشوق اویاندیران ایلك شراره ، ضیاسی اندلس آفاقندن درخشان اولان او شعلهٔ جواله ایدی‌که : دین مسیحی رجالی بونور عرفانی سوندورمك ایچون عصرلرجه اوغراشدیلرده بردرلو موفق اوله‌مدیلر . اوروپالیلرك بوکون اوساحهٔ معرفتده بیچدکاری محصول هپ علمی ، حریتی ، مدنیت حاضره‌یی مملکتلرینه اوغراتمامق ایچون رجال نصرانیت طرفندن آقیدیلان اسلاف معصومه‌لرینك قانلریله صولانمش برارضك فیضیدر .

موسیو هانوتونك سوزلرینی کورن قارء مسلمانلر طرفندن کتیریله‌رك مدنیت آریه ایله چاربشدیریلان مدنیت سامیه‌نك معناسنی تعیین خصوصنده حیرتده قالیر .

غالبا فرانسز ملتی کبی سائقهٔ ذکاسیله اذکیایه منقاد اولان برملت آره‌سنده هانوتونك سیاست خارجیه امورنده موفقیت کوستره‌مامسی کندیسنك حقائق تاریخیه‌یه نفوذ ایده‌میه‌رك یالکز الفاظ تاریخیه ایله اویالانمسندن ایلری کلمشدر . حالبوکه طبایع امی بیلن برآدم ایچون منسوب اولدیغی قومی اقوام مجاوره‌یه تفوقیاب اوله‌جق بریوله کتیرمك اوقدر مشکل دکلدر . مشکل برشی وارسه اوده بوکون بویله برآدمی بولمقدر .

صحائف تاریخه باقانلرك کوزلری جبههٔ ازمانده تصلب ایدوب قالمش اولان خون معصومینك انعکاسندن حمرت ایچنده قالیر . بوقانلر هپ مدنیت آریه ایله اتحاد ایدن بو دینك [نصرانیتك] اهلی طرفندن مدنیت سامیه اربابنه مقاومت ایتمك ، او مدنیتك ضیاسنی سوندورمك ایچون دوکولمشدر .

اکر یالکز زمان حکمده موجود اولان اربابنك احوالنه باقه‌رق ادیان حقنده حکم ویرمك صحیح اولسه‌یدی ، دین مسیحی ایله مدنیت حاضره آره‌سنده هیچ برمناسبت اولمدیننه حکم ایتمك بزم ایچون جائز اولوردی . چونکه انجیل المزده‌در . اوقویورز ، اکلایورز ، دقایق معناسندن هیچ برینی فوت ایتمیورز . انجیل خرستیانلره دنیادن رابطه‌یی کسمکله امر ایدییور ؛ کوملکی آلنان برآدمی خرقه‌سنی‌ده ویرمکله مکلف طوتیور ؛ صاغ یناغنه طوقات اوریلانه صول یناغنی‌ده چویرمسنی توصیه ایدییور ؛ بوتون خرستیانلرك بوتون موجودیتلریله «اب» ده فانی اولملری لازم کله‌جکنی سویلیور ؛ برزنکینك عالم ملکوته کیرمسندن بردوه‌نك ایکنه دلیکنه صیغماسی دها قولای اولدیغنی حکایه ایدییور . دها بونلردن باشقه ، عالم باقی سکاننه التحاقه کسب لیاقت ایچون انسانلری بو عالم فانیدن انقطاعه دعوت ایدن بررسول ربانی‌یه شایان نه قدر ملکوتی وصایا وارسه هپسنی بذل ایدییور .

عجبا ، انجیلك توصیه ایتمش اولدیغی وجهله ، اللهك حقنی اللهه ، قیصرك حقنی قیصره ویرمك هیچ هانوتو جنابلرینك خیالندن کچدیمی ؟ عجبا دیانت مسیحیه ایله عقد مؤاخات ایتمش اولان مدنیت آریه‌ده بونك برمثالنی کوردیمی ! ؟ مشهودات هیچ بویله بر وقعه کچمدیکنی بزه کوستروب طورویور . زیرا بومدنیت نفوذ وسلطنت مدنیتندن ، سیم وزر مدنیتندن ، زیب واحتشام مدنیتندن ، مکر ونفاق مدنیتندن باشقه برشی دکل .

بومدنیتده حاکم اولان قوت ایسه برقومك نزدنده آلتون ، دیکرینك عندنده ایرادرکه ایشك ایچنده انجیل شریفك ذره قدر دخلی یوقدر .

مسیحیلرك كندی دینلرندن اولمایان پادشاهلرینه قارشی خصومت ایتمه‌ملری ایچون حضرت عیسی قیصره عائد اولان شیئی قیصره ترك ایلملرینی توصیه ایتمش ایكن بوكون حال. اویله برعكس اولمشكه: خرستیانلر، ملوك شویله طورسون، زیر تابعیتلرنده بولنان اقوامك بیله باشقه دیندن اولماسنه بردرلو تحمل ایده‌میورلر!

أوت، واقعا بوكونده انجیلك اوامرینی یرینه كتیرن برقوم بولنیور. بوقوم آمریقالی برجماعتدركه مملكتلرینی، ثروتلرینی براقه‌رق قدس شریفه كلمشلرده مسیحك نزولنه منتظر اولیورلر. جناب مسیح مشهور مناره‌یه هبوط ایدر ایتمز، هركسدن اول استقبال ایده‌جك. هركسدن اول النی، آیاغنی اوپه‌جكلر. واقعا بوجماعتی تشكیل ایدن افراد قلبلرینك صافیتی، روحلرینك حرص وطمعدن نزاهتی اعتباریله، كتب مقدسه تلاوتندن باشقه، هردرلو عملدن منقطع اولمق مرتبه‌سنی بولمشلردر. اكر دیانت اسلامیه‌نك هجوم ایتدیكی مدنیت آریه بو ایسه او مهاجمك حجتلرینه، دلیللرینه هركسدن اول بن بیان تسلیم و قناعت ایدرم.

اقوام سائره آره‌سنده فنیكه‌لیلر واركه صنعتده، تجارتده، حتی قرائت وكتابتده آوروپالیلرك استادی بونلردر. كذلك سامیلر ایچنده آرامیلرده بولونیوركه روماليلر زماننده بویوك برمدنیته صاحب اولان بوقومك فضلنی غربلیلرده انكار ایده‌مزلر.

ذاتاً سلم انسانیتده بالتدریج یوكسلن اقوام عندنده مبادئ صناعت بردر. برقومك دیكر قومه نسبتله عرض ایده‌جكی تخلف انجق حاجات معیشتك، ایجابات شئونك، طبایع اقالیمك كندیلرنده حصوله كتیره‌جكی خصوصیاتدر. أمتلر اوته‌دن بری یكدیكرندن اقتباس مدنیت ایدرلر.

حاجات حیاتیه‌سندن برینی تأمین، یاخود شئون مدنیه‌سندن برینی استكمال ایچون هرقوم یكدیكرندن برصنعت، یاخود برمعرفت آله بیلیركه بوخصوصده آری ایله سامی آره‌سنده قطعیاً فرق یوقدر.

نته‌كیم وقتیله غرب آری، شرق سامیدن بوكون اضمحلال حالنده‌كی شرقك استقلال ایچنده بولنان غربدن آلمقده اولدیغی شیلردن دها چوق شیلر آلمشدر. اوحالده حضرت محررك مدنیت لفظندن دیندن باشقه برمعنی قصد ایتمدیكی اكلاشیلیور. ذاتاً دین سامیدن مراد توحید، دین آریدن مقصدده مقابلی اولدیغی كلامنده تصریح ایدلمش ایدی.

شمدی بن بووزیر شهیره مكتب چوجوقلرینك بیله معلومی اولان برحقیقت بدیهیه تقریر ایده‌جكم‌كه اوده شودر: دین توحید دین سامی دكلدر، بلكه انجق دین عبرانیدركه ابراهیم علیه‌السلام ایله اولاد واحفادی، والده‌سی طرفندن بونلره نسبتی اولان حضرت عیسی، صوكره اونك ایلك اصحاب وانصاری هپ بودین ایله طانمشلردر. لكن عربلره، فنیكه‌لیلره، آرامیلره، الحاصل كتاب مقدسده اسملری مذكور اولان بوتون دیكر سامیلره كلنجه — كندیسنجه‌ده معلوم اوله‌جغی اوزره — بونلر بوتون بتپرست ایدیلر، مشبهه‌دن ایدیلر؛ بوخصوصده عمجه زاده‌لری، یاخود دشمنلری اولان آریلره اصلا مخالف دكل ایدیلر.

صوكره هانوتو تشبیه وتجسیمك عقیدهٔ توحیده تفضیلی بحثنه طالیورده فلسفه وعلوم اجتماعیه‌ده‌كی اطلاع واسعنك سوقیله بونك ایچون برچوق اسباب وعلل درمیان ایدیوركه اونلره قارشی‌ده سویلیه‌جكمز سوزلر وار. ذاتاً انشاءالله یارینكی مقاله‌مز بوكا دائر اوله‌جقدر.

قامی ألمدن براقازدن اول، بویله بر وزیر حقنده‌كی تعظیملری

مسلمانلرك اللهه قارشی اولان تنزیهلرندن پك‌ده اشاغی اولمایان ذواته شوراسنی‌ده سویلیه‌یم : اگر بن هانوتویی معلومات تاریخیه‌ده راجل کوسترمش ایسه‌م ، برکره حقیقةً راجلدرکه قومی ایچنده برچوغی کندیسنك بوحالنی بیلیر ؛ برده جهان علمده علمدن باشقه امیر یاخود وزیر یوقدر .

٢

موسیو هانوتودینك امهات مسائلندن ایکی مسئله‌یه ، قدر ایله یوحیده تعریض ایدییور؛ برنجی مسئله‌ده‌کی اشکالك سببنی ، ناسك بوخصوصده اسکیدن بری اختلاف اوزره بولنه‌رق نهایت ایکی فرقه‌یه آیرلدیغنی ، اولکی فرقه‌یی عبدك افعالنده قطعیاً اختیاری یوقدر ، دست قدرتده بازیچه‌در ، دیینلر تشکیل ایتدیکنی ، ایکنجی فرقه ایسه خالق مخلوقنه براختیار ، براراده ویرمشدرکه او اختیار اوزرنده بیلدیکی کبی تصرف ایدر ؛ بناءً علیه خیره شرنه قازانیرسه کندیسنه راجعدر ، اعتقادنده بولندیغنی قاریشدیردقدن صوکره ؛ برنجی فکر انسانی حضیض مسکنته دوشورور ، ایکنجیسی ایسه اوج کماله چیقاریر ، دییور. دها صوکره اولکی مذهبه مثال اوله‌رق موجوداتك وجود ازلیده فانی اولدیغنه قائل اولان بودیلری ، ایکنجیسنه‌ده الهی اوصاف مادیه‌سی اعتباریله انسانه تشبیه ایدن اسکی یونانیلری کوستریور ؛ برنجی مذهبك ، سالکلرینی بوتون ترقیات انسانیه‌دن آلیقویدیغنی ، ایکنجیسنك ایسه معتقدلرینی مراتب کمالاته اعلاایلدیکنی سویلیور .

طوغریسی بوسوزلرده‌کی خلطك ، خبطك بر مثلی دها کورولمه‌مشدر .

دها صوکره موسیو هانوتو دیانت نصرانیه و اسلامیه اوزرینه بوشانه‌رق دییورکه : بو ایکی دین شو ایکی مذهبی ، یعنی ناسك قدر مسئله‌سی حقنده ایکی مختلف عقیده‌سنی تمثیل ایتمکده‌در . اولکیسی [نصرانیت] بردین آلهیدرکه آریلرك براقدیغی حقائقه وارث اولمشدر ؛ ایکنجیسی [اسلامیت] بردین بشریدرکه سامیلرك متروکاتنی آلمشدر . برنجیسی انسانی قرب آلهی‌یه ایصال ایدر ؛ حالبوکه ایکنجیسی درکات حیوانیتك اك سافلنه ایندیرر . ذاتاً هرایکی دینك تمایلی اونلرك استناد ایتمکده اولدیغی اصلده غایت واضح برصورتده ظاهر اولور . ایشته برنجی دینك اصلی (الٓه اب) (الٓه ابن) ی وجوده کتیرمش ، (الٓه ابن) (الٓه بشر) اولمش ؛ بوایکی الٓه روح القدس واسطه‌سیله اتصال ایتمش . ایکنجی دینك اصلی ایسه آلهی بشریتدن کلیاً تنزیه ایتمك ، بوتقدیسی خالق ایله انسان آره‌سنده بوتون نسبتلرك منقطع اوله‌جغی برحده واردیرمقدر .

موسیو هانوتو بوجوهرلری صاچدقدن صوکره ایکی دینی بربرینه خلط ایتمك ، بونلری عینی اصوله ارجاع ، آره‌لرنده مناسبت ، مشابهت عقد ایلمك کبی هیچ نتیجه‌سی اولمیه‌جق بریغین سوز دها سویلیور .

عجبا شو نطقك حاوی اولدیغی پریشان فکرلرك ، هذیان سوزلرك امثالنه هیچ برمحررك ، هیچ برصاحب‌نظرك اثرنده تصادف قابلمیدر ؟ بن بوخصوصده ویریله‌جك حکمی امتلرك مذاهبنه واومذاهب حقنده‌کی افکارینه براز وقوفی اولانلره براقه‌جغم .

قدر حقنده‌کی مناقشات کرك تشبیهه ، کرك تنزیهه قائل اولان

ملتلرك هيچ برينه خاص دكلدر . ذاتاً تشبيهك ، ياخود تنزيهك بوخصوصده قطعياً دخلي يوقدر ؛ چونكه بومناقشاتك كافه‌سي علم آلهينك هرشيئي محيط اولمسي ، قدرت الهيه‌نك هرممكنه شمولي بولنمسي اعتقادندن نشأت ايتمشدر .

نته‌كيم قدر مسئله‌سنده بالذات نصرانيلر آره‌سنده بيله اختلاف حادث اولمشدر؛ حال بوكه نصرانيلر موسيوهانوتويه‌كوره مشبهه‌دن‌درلر. هم بو اختلاف ، بو نزاع اونلرك آره‌سنده قبل الاسلام باشلايه‌رق زمانمزه قدر دوام ايتمشدر . اميد ايده‌رزكه هانوتو سن تومانك اتباعيله دومينيكن‌لرك ، كذلك لوايولايه طرفدار اولانلرك مذهبنه مطلع اولمشدر. ايشته اولكيلر جبريه‌دن ، ايكنجيلر ايسه قدريهٔ اختياريه‌دن اولوب ملت مسيحيه آره‌سنده هرايكي مذهبه سالك اولان فرقه‌لر موجوددر . بناءً عليه بومذهب هانوتونك زعمي كبي برمذهب سامي دكلدر ؛ بلكه اصول وفروعي آريلر آره‌سنده ظهور وانتشار ايتمشدرده صوكره باشقه‌لرينه اورادن انتقال ايله‌مشدر .

هيچ سن قدره اعتماد ايله ايشي كوچي براقوب ارقه اوستي ياتان بر يهودي ايشيتدكمي ؟ كورك چكه‌رك تا بريتانيا اطه‌لرينه كيدن فنيكه‌ليلرك خزينهٔ غيبه انتظار ايله خواب نوشين خياله طالديغني طويدكمي ؟ لكن بز بوني مناسترلرده ، راهبلرده چوق كوردك ؛ سعي وعملي ترك ايدرك ، خلقك دوش مساعيسنه بار اوله‌رق ياشايان بو اردولرك حالني چوق ايشيتدك . أوت بونلر اوحاله كلمشديكه آرتق انلارندن بزار اولان آوروپا باشني قورتارمق ايچون سيف صارمه مراجعت ايتمشدي .

يونانيلر آره‌سنده اشتهار ايدن بخت وتصادف مذهبي فلسفه‌نك مباديسني اوقوين چوجقاره وارنجه‌يه قدر هركسك معلوميدر . فلسفه

كتابلرينك ، ابطال ايچون اوغراشديغي بومذهب موجوداتك سوق تصادفله وجوده كلديكني ، بناءً عليه برممكنك وجود بولمق ايچون سببه احتياجي اولمديغني ادعا ايديور . پك اعلا ، بويله برمذهب هرايشي خالقه اسناد ايتمكدن زياده جبريلكه سائق دكلميدر ؟ عجبا بويله برمذهب اقوام آريه‌يي منازل رفعت وكماله اعلا ايده‌بيليرمي ؟

اسلامك كتاب منزلي اولان قرآن حكيم ارباب جبرك فكرني ، (لوشاء الله مااشركنا ولا آباؤنا ولاحرمنا من شئ كذلك كذب الذين من قبلهم) طرزنده‌كي قولني رد ايتمكده ؛ كسبي ، اختياري آلتمش درت قدر آيته اثبات ايلمكده‌در . برنظر بصيرته قارشي بوكا مخالف كورونن آيات كريمه‌نك كافه‌سي قوانين كون ناميله معروف اولان سنن آلهيه‌يي تقرير ايچون انزال بيورلمشدر .

« ولوشاء ربك لجعل الناس امة واحدة » آيت كريمه‌سيله ديكر آيات جليله‌ده اولديغي كبي .

هرعاقل عبدك افعالنده مختار اولمسي مسئله‌سيله امتلرك اخلاق وطبايعي اوزرنده‌كي قدرت آلهيه آره‌سنده موجود اولان فرق جلي يي درحال كورور . عبدك افعالنده‌كي اختيارني وجدان اقرار ايدر ، كنديسني بيلميلردن بشقه‌سي انكار ايتمز . لكن امتلرك طبايع وسجايا خصوصنده‌كي اختلافنه‌كلنجه بونده مخلوقات خدادن هيچ برينك اختياري اوله‌ماز . جناب حق زمين وآسماني ، زمين وآسمان آره‌سنده‌كي عوالمي نصل يارآتمش ايسه اوني‌ده اويله‌جه يارآتمشدر .

جناب پيغمبرك اقوالي ، افعالي هپ بوحقيقتي تأييد ايتمشدر. ايشته اورسول محترم اويله يورولماز برساعي ، اويله فتور بيلمز برمجاهد ، اويله شب زنده‌دار برمتهجد ايديكه كيمسه اونك اثرني تعقيبه موفق

اوله‌مامشدر . عجبا کندیسنك « بکا نصرت وعد قطعیسنده بولنان الله بنم اوغراشمامه حاجت براقماز ؛ اعلای دینی ضامن اولان مولا بنم چالیشمامه لزوم کوسترمز » دیه‌رك ، وظیفهٔ دعوتی اتمام و اکمال ایچون قدره عرض تسلیم ایله اکتفا ایدرك بالین استراحته یاصلاندیغنه دائر اونی معظمدن برخبر منقولمیدر ؟ خایر ، بویله برحال شویله طورسون ، من طرف الله مظهر اولدیغی اوصادق وعدلر کندیسنك سعی ومجاهده‌ده‌کی شوقنی براوقدر دها مزداد ایدر ، صیانت خدا اومبعوث حکیمك حزم واحتیاطنی بر اوقدر دها آرتیریردی .

اصحاب کزینی اونك مسالکنی طوتدیلر ؛ صکره‌دن کلن سلف صالحده اصحابك اثرینه تبعیت ایتدیلر . حالبوکه بونلر علم الهینك احاطه‌سنه ، قدرت الهیه‌نك شمولنه ایمان خصوصنده ناسك اکملی اولدقلری کبی ، من طرف الله کندیلرینه بخش اولنان ایکی قوتك ، عقل واختیارك قدرینی تقدیر خصوصنده‌ده انسانلرك اعلمی ایدیلر . سعی ومجاهده‌ده ، جدوکسبده پیشوای انام ایدیلر ؛ برحالده‌که نشر اسلامه ایتدکلری خدمت ، صرف ایلدکلری همت بوکون کرك هانوتونك کندیسنك ، کرك امثالنك جانی صیقیور ! .

ایشته عقیدهٔ سامیه ، یاخود دعوت محمدیه ، یاخود مدنیت اسلامیه بودرکه : دنیانك مهجور برکوشه‌سنده‌کی بدویلردن عبارت اولوب ، نعمت مدنیت نامنه ، ذوق علم وصنعت نامنه هیچ برشی بیلمین بر آووج قومی وارمش اولدقلری غایته قدر ایصال ایتمش ، اونلری عرش سلطنت وعزته اعلا ایلمشدر . صکره بوبدوی قوم اوسایه‌ده اویله بررقت وجدانه ، اویله برصفای عقله مظهر اولمشدرکه بتون اقوام سائره‌یه قارشی تلطفده بولنمش ، اواقوامك مجهولی اولان برچوق حقایقی ،

برچوق معارفی کشف ایدرك بعثت نبویدن برقاچ عصر صکره اوروپالیلرك نظر حیرتی اوکنه آتمشدر .

لکن یازیقلر اولسونکه مسلمانلر آره‌سنده رؤس شیاطین کبی برطاقم خبیث قفالر پیدا اولدی ، آریلرك لوثیاتندن یوکله‌نوب کتیره‌بیلدکلری آثار ایله بوخاك پاکی تلویث ایتدی ! بوکون میدانده‌کی خسار هپ اونك بقیه‌سیدر .

رومادن ، عجمستاندن لباس اسلامه بورونمش برسوری موالی بلاد اسلامه صوقوله‌رق یوکلنوب کتیردکلری شقاق ونفاقی اطرافه صاچدیلر ؛ عقائدده جدل بدعتنی دینه صوقدیلر ؛ قدر مسئلهٔ غامضه‌سنه دالمقدن منع ایتمکده اولان اوامر الهیه‌یه ، وصایای نبویه‌یه مخالفتده بولندیلر ؛ طیشی پارلاق سوزلرله ، مزور جمله‌لرله مسلمانلری آلداته‌رق بوکونکی تفرقه‌یی میدانه کتیردیلر . حالبوکه جناب حق پیغمبرینه « ان الذین فرقوا دینهم وکانوا شیعاً لست منهم فی شیٔ » بیوریور .

واقعا مسلمانلر اره‌سنده جبریه اسمیله معروف برطائفه ظهور ایتدی ایسه‌ده ، حتمك ، عقلك ، دینك اوکنده طورامیه‌جق قدر ضعیف اولدیغی ایچون آززمان صکره منقرض اولدی ، حتی سن توما اتباعنك خرستیانلر اره‌سنده‌کی بقاسی قدر بیله پایدار اوله‌مدی . مسلمانلر جبر ایله اختیار اره‌سنده متوسط برمذهبه سالك اولدیلرکه بومذهب سعی وعمل مذهبی ، صدق ایمان مذهبیدر . خرستیانلردن « بوسوئه » کبی صاحب نظر اولانلرله بونلره اتباع ایدن جمهور اعظم بیله صوك زمانلرده مسلمانلرك بو مذهبنه اقتدا ایتدیلر .

مع مافیه شوراسنی انکار ایده‌مم‌که : زمان سائر ملتلره یاپدیغی کبی مسلمانلرده‌ده عبوس برچهره کوستره‌رك بیچاره‌لری برقاچ عصردن بری

متصوفه طائفه‌سندن برطاقم ارباب فساده مبتلا ایتدی . بومفسد حریفلر بین الاسلام برطاقم اوهام نشر ایتدیلرکه اصول دین ایله آره‌سنده قطعیاً مناسبت یوقدر.

بواوهام عقائد صحیحه‌دن اولدیغی ایچون دکل، لکن دین صحیحك آثاریله غلبه چالمدیغی صورتده جاهللرك ذهننی بوسبتون چله‌جك ، عاقللری ایسه تردده دوشوره‌جك بر طاقم وساوسدن عبارت بولندیغی ایچون افکار مسلمینه مسلط اولدی . آرتق اصول دین حقنده‌کی جهلك تعممندن ناشی مسلمانلر آراسنده عطالتده تعمم ایتدی که بوخصوصده یوکسك طبقه‌ده بولونانلرك برمعتاد بیوك یاردیمی اولدی .

ایشته متصوفه‌نك بو فرقه‌سی یوزندن مصاب اولدیغمز فلاکتلرده آریلرك حسناتی جمله‌سندندر ! چونکه بوبزه ایراندن ، هنددن کلدی ، هم اوراده‌کی عقائد اولیه‌یی‌ده برلکده کتیردی .

کرك هانوتویی، کرك کندی سویه‌سنده‌کی سطحی نظرلری اضلال ایدن باشقه برشی دکل، آنجق نطقنده بحث ایتدیکی اوخبیث درویشلر، یاخود اوسرسملردرکه هرکون جزائرك، تونسك اطرافنده دولاشوب طوررورلر. بوکون اقطار اسلامدن هیچ بری یوقدرکه دینی معیشته، ذکر اللهی تجارته آلت اتخاذ ایدن بوحریفلردن خالی اولسون.

لکن اکر مسلمانلر حقیقت دینه رجوع ایتمش اولسه ایدیلر ، اوزرلرینه فرض اولان وظائفی ادا ایدرلر ، طوپراقلرینی سوررلر ، ثروتلرینی جوغالتیرلر ، فرانسه‌یه‌قارشی اللرندن کلن قوتی حاضرلارلر، تشبثلرینك مثمر اولمسی ایچون قدرك امدادینه اعتماد ایدرلر ، هیچ بر زمان اولومدن قورتولوش اولمدیغنی بیلرك صولتلرنده قید حیاتی خاطرلرینه بیله کتیرمزلردی ؛ صوکرا ایچلرنده‌کی ارباب عزم

پایهٔ عزته طوغرو یورووردی‌ده قوینك ضعیفدن ، عزیزك ذلیلدن استحصال ایده‌جکی موقعی استرداد ایدرلردی ؛ او زمان هانوتونك نظرنده‌کی جنونلری عقله ، هذیانلری حکمته منقلب اولوردی .

هانوتونك عندالمسلمین قدر مسئله‌سی حقنده‌کی رأی سخیفنه تعلق ایدن سوزلرمز بوندن عبارتدر . تنزیه وتشبیهه کلنجه قارئینه ملال ویرمه‌دن قورقدیغمز ایچون انشاءالله اونی‌ده یارینکی مقاله‌مزده سویلیه‌جکز .

٣

بو کونده ، هانوتونك اسلامه هجوم ایدرکن کوسترمش اولدیغی شدتی قیرمق ایچون ، بحثك نهایتنه کلیورم‌که موضوع مقاله‌مزی توحید وتنزیه ایله بونك خصمی اولان تشبیه وتجسید [الوهیتك تجسدینه اعتقاد] تشکیل ایده‌جکدر .

بز شیمدی سوزه ایکنجی قسمدن باشلایه‌رق ، برنجیسی حقنده‌کی مطالعاتمزله نهایت ویره‌جکز .

اکر موسیو هانوتو أمتلرك احوالنه ، عقائدك صورت ظهورینه دائر برازتتبعده بولونمش،اوقودیغنی‌ده آکلامش اولسه‌یدی، بیلیردی‌که: کرك پتپرستلك ، کرك موجودات مادیه‌نك بعضیسنده الوهیت توهمی ، حریم پاك انسانیته کیره‌میه‌رك قاپیسی اوکنده طورانلرك عقیده‌سیدر ؛ بویله‌واهی برعقیده،اربابنك سخافت‌عقلنه دلالت ایدر، بوسخافتك ایسه آفریقا بتپرستلرندن باشلایه‌رق چین بودیلریله ، هند برهمنلرنده نهایت بولمق اوزره متفاوت درجاتی واردر .

انسان علمده ترقی ایتدکجه ؛ وجدانی فیض ادراك ایله رقت پیدا ایلدکجه ؛ عقلی اسرار کونه مطلع اولدقجه ؛ پیشگاه روحنده‌کی مادی پرده‌لر بر بر یرتیله‌رق وجودمطلق تجلی یه باشلار . بوظهور، بوتجلی ، درجاتی آره‌سنده‌کی تفاوتله برابر ، اویله بر واجب‌الوجودك وارلغنی ایقانه مؤدی اولورکه او فرد صمد ایچون ــ موسیو هانوتوایله امثالنك ظن ایتدیکی کبی ــ ماده لباسنه بورونمك محالدر . زیرا نهایتی اولمایان بر وجود محیطك حدود ایله محاط اولمسی قابل دکلدر .

مدنیتلریله هانوتونك افتخار ایتدیکی یونانیلرده بویله ایدی : بدایت ظهورنده بتپرست اولان بوقوم علوم وفنونده ایلری کیتدکجه ، فیلسوفلری کائناتی تدقیقه طالدقجه بتپرستلکلری کوشه‌مه‌یه ، ییپرانمه‌یه یوزطوته‌رق نهایت مدنیتلری کمالی بولور بولماز ، کندیلری ده توحیده ، واجب‌الوجودی مادیاتدن تجریده واصل اولدیلر .

فیثاغورس عقیده‌ده تقدیس الوهیت پایه‌سنه یوکسلمش؛ اوندن صوکره کلن سوقراطلر ، افلاطونلر ، اریسطولر ملتك نظر امعانی اوکنده‌کی اوهام بولوطنی صییرمایه ، اسکی بتپرستلك ظلماتنی دفع ایتمه‌یه آله بیلدیکنه اوغراشمشلردی . افلاطونك ، المأمون زماننده (مدنیت فاضله) اسمیله عربجه‌یه ترجمه ایدیلن ، (جمهوریت) نی اوقویانلر کورورلرکه اسکی بتپرستلك مات یونانیه آره‌سنده براقمش اولدیغی افکار سخیفه‌یی ، عادات سفیله‌یی قالدیرمق ، بونلرك یرینه قومی ایچون آرزو ایتدیکی فضائلی یرلشدیرمك أملیله افلاطون نه مجاهده‌لرده بولنمشدر .

علم یونانیلری بو صورتله مرتبهٔ توحیده ایصال ایتدکدن صوکره تکرار جهالته ارجاع ایتمه‌مش ؛ بالکه مهر مدنیتلری عصرلرجه آفاق

عالمده پارلامش ؛ هم اسکیسندن دها صاف ، دها پاك بر ضیا ایله درخشان اولمشدر .

اسکی مصریلرده بویله ایدی ؛ علم کندیلرینی توحیدن کری براقامش ایدی ، شوقدرکه نزاهت عقیده خصوصنده ممتاز بر موقع احراز ایتمك ، باشقه‌لرینی کندی سویه‌لرینه چیقارمامق ایچون عوام آره‌سنده عقیدهٔ توحیدی نشر ایتمزلرده تنزیهه بر شکل تشبیه الباس ایدرلردی .

ایشته ، عقلك ، علمك نقصانی ، ادراکك فقدانی دائما انسانك حدود وسائطی آشماسنه مانع اولمش ، حال بوکه عقلك ، محاکمه‌نك قوتی ، علمك ، بصیرتك مکملیتی بالعکس صاحبنی وجود مطلقی مشاهده مرتبه‌سنه قدر چیقارمشدرده اورادن بوتون عالمه طوغری مدنکاه امعان ایتدیرمشدر . اوت ، بو شاهقهٔ بلند فیضه یوکسلنلرك پیشکاه تماشاسنده بویوك ، کوچوك ، عالی ، حقیر ، الحاصل بوتون موجودات او قدرت ازلیهٔ شاملیه ، او عظمت ابدیهٔ قاهره‌یه نسبتله در بردر . چونکه راجح اولسون ، مرجوح اولسون ؛ اصل اولسون ، فرع اولسون ؛ کوزله کورلسون ، بصیرتله کشف ایدلسون ؛ کافهٔ ممکنات حکمت ازلیه‌نك تقدیر ایتدیکی مراتبه کوره او موجود فوق‌الخیالدن استفاضهٔ وجود ایتمکده‌در .

آرتق بویله بر عقیده صاحبنك مقامندن دانکی مقام دها یوکسك اوله‌بیلیرکه نظر امعانی بوتون مکوناتی تفصیلیله ، اجمالیله کورویورده جمله‌سنك بردن رب‌العالمین اولان الله واحدك دست ربوبیتنه مسخر اولدیغنی ، بوکلی تشکیل ایدن اجزادن هیچ برنده نه کندیسنی ایجاد، نه‌ده موجودیتنه بر صورتله امداد قدرتی اولمدیغنی ، بلکه ،

الهینك تعیین ایتدیکی دائره داخلنده حرکت ایتمك شرطیله بزمکاه قربه وارمق ، بوتون شئوننده او بارکاه عنایتدن استمداد ایله‌مك اولسه اولسه ینه کندیسنه ممکن اوله‌بیله‌جکنی یقیناً آکلایور .

ارباب تشبیه ایکی فرقه‌یه آیریلیر. اولکیسی میدانده‌کی موجوداتدن برنده الوهیت بولندیغنه ، دیکری ایسه خالقك موجوداتدن برنده ظاهر اولدیغنه اعتقاد ایدر .

اولکی فرقه‌یی مکوناتك حقائقنی احاطه ایده‌میه‌جك قدر ادراکی ضعیف اولانلر تشکیل ایله‌مکده‌درکه بونلر قوای مادیه‌دن ، یاخود حیواناتدن برینی کندیلرینه فائق کورمکله آرتق اونك یکانه قادر مطلق اولدیغنی، بوتون اموردە اوکا التجا لازم کله‌جکنی ظن ایدرلردی . ادراکك بودرکه‌سنده بولنان انسانلر جماداتدن ، حیواناتدن ، بشردن کندیلرینه بر طاقم الهلر تسلیط ایتدکاری ایچون ، او معبودلرك آره‌سنده نصل شاشیروب قالیرلرسه ، شئون معیشتلرنده‌ده عینی حالده بولونورلردی .

برده بونلر نوع ، یاخود جنس اعتباریله کندیلرندن اوزاق اولمایان معبودلرینی‌ده نفسلرینه قیاس ایتدکاری ایچون اونلری خشنود ایتمك املیله بر سوری هدایا ، بر سوری وسائل حظوظ تقدیم ایدرلردی‌که تعیین وتقدیری الجای هوساته باغلی بولنان بو تقدمه‌لر هرحالده کندی حرصلرینی تسکین ایچون مراجعت ایلدکاری وسائطك فوقنده‌اولوردی .

بوقبیلدن اوله‌رق هیاکل آلهه‌نك اوکنده برچوق فضائح ارتکاب اولنور ؛ محرابلرده بر چوق ناموسلر هتك ایدیلیر ؛ طاشدن یاپیلمش صورتلرك قارشیسنده انسان قربانلری تقدیس قیلنیردی .

آرتق بشریت ایچون بوندن سافل بردرکه‌یه اینمك قابل اولورمی ؟ ایشته بونلرك کافه‌سی تاریخده پك مشهور اولدیغی کبی عینی وقایعك صحنهٔ جریانی اولان یرلر بو کون بیله معروفدر .

ایکنجی فرقه‌یه کلنجه ، بونلرك ادراك اعتباریله اولکی فرقه‌یه داخل بولنان افرادك فوقنده اولمقله برابر سالك اولدقلری عقیده‌نك کندیلرنده نه کبی تأثیر اجرا ایتدیکنی تدقیق ایتمك لازم کلیر .

أوت ، ایچلرندن بر آدم ذکا یاخود شجاعت اعتباریله کندیلرینه تفوق ایدر ، یاخود کندیسندن الفت ایتمدکلری بر حرکت ، طانیمادقلری بر حال ظاهر اولورسه آرتق او آدمی وجود الهی‌یه مظهر ظن ایدرك سلطنت مطلقه‌سنه منقاد اولورلر ؛ قهر وجبروتنه عرض خضوع ایدرلر ، اونك بوتون اوامرینی کمال خشوع ایله انفاذه مسارعت کوستررلردی. او معبود بشری‌ده عبده‌سنك عقل ، اراده عزم نامنه مالك اولدیغی نه‌سی وارسه کلیاً سلب ایدر ؛ بربکی زواللیلرده عقیده‌لرینه صاحب قالدقجه ذلت ایچنده یاشارلردی .

خلقك بو وهم باطلی بر چوق ارباب ذکانك ایشته پك ایی کلمش ، یعنی عقلی اولانلر انسانلری کندیسنه اسیر ایتمك ایچون بوسایه‌ده قولایجه آلهه مرتبه‌سنه چیقمیورمشدر . امتلر بوکبی عقائد باطله یوزندن نه‌قدر شدائده ، نه‌قدر مصائبه کرفتار اولمشدر !

شیمدی بو ایکی فرقه‌یه یاقلاشان اوچنجی بر فرقه دها واردرکه اولکیلرندن پك خیرلی اولمایان بوقسمك افرادی وسائطه معتقددرلر . [یعنی خالق ایله مخلوق آره‌سنده واسطه اثبات ایدرلر .]

بونلر ذات باری‌یی حقیله تقدیر ایده‌مدکلری ایچون کندی آره‌لرنده‌کی کبرایه قیاس ایدییورلرده اویله ظن ایدییورلرکه ملکوت کزین اولان الله عادتا سرای جبروتنده اریکه نشین اولان بر پادشاه

كيدر ، مخلوقاتى آره‌سندن امورينى تدبير ايده‌جك برطاقم اشخاص انتخاب ايدييور ، خلقك شئونى اوزرنده تصرفده بولنه‌جق مأمورلر ترتيب ايليور .

بناءً عليه ايچلرندن برى كندى زعملرنجه تقرب الى الله ايله ممتاز اولديمى ، ياخود مقربين زمره‌سنه كيرديكنى ظن ايتديره‌جك برحالى كورلديمى ، درحال اونى بو منزلهٔ رفيعه‌يه، يعنى كائنات اوزرنده تصرف ايچون من طرف الله منتخب منزله‌سنه چيقاريرلر ؛ آرتق اونى بتون مهم ايشلرنده التجا ايده‌جك برشفيع طانيرلر . حال بوكه نه‌ياپدقلرى ، نه‌يه طاپدقلرى كنديلرندن صوريلنجه (مانعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفى) جوابنى ويررلر .

باقالم ، عقيده‌لرينك فسادندن طولايى بوفرقه افرادينه نه‌كبى فنالقلر اصابت ايتمشدر ؟ أوت، خدمهٔ معابده ، كاهنلره، رجال دينه، واونلرك وارثلرينه اسير اولمشلر ، بتون شئون حياتيه‌لرنده بوزمره‌يه عرض انقياد ايتمشلردر . اوطبقه‌دن تلقى ايتدكلرى اوهامدن بشقه برشى اولميان علملرى حدود خيالدن اوته‌يه كچه‌مديكندن بوخليطهٔ موهوماته مخالف ظن ايتدكلرى معلومات اوليه‌يى بيله انكاره قالقشمشلردر . صكره ، ينه اوطبقه‌يه داياناره‌رق وسائل سعى وعملى براقشلردر . ايشته انسانيتك بوكبى عقائد يوزندن مصاب اولديغى فلاكتلره تاريخ شاهد اولديغى كبى شرقده، غربده بوكونه قدر محافظهٔ موجوديت ايدن امتلردن برچوغنك حالى ده سوزمزى تأييد ايدر .

بتپرستلكك بوكبى مفاسدينى علوم صحيحه‌نك مباديسنه مطلع اولانلر انكار ايده‌ميه‌جكى كبى عوامك ، لكن اوعقيدهٔ باطله‌نك فضاى فاسدنده يتشمش اولميان عوامك چوغى ده بوحقيقتى طانير .

فقط هانوتونك ، يونانيلرده‌كى بتپرستلك افراده مرتبهٔ الوهيتى احراز ايچون برتهالك ويره‌رك بوصورتله كنديلرينك سلم فضيلتده ارتقالرينه مدار قوى اولور ، طرزنده‌كى ذهابنه كلنجه بواويله برزعم باطلدركه بنم بيلديكمه كوره مسيحيلر ايچنده هانوتو جنابلرندن بشقه قائل اولان يوقدر . ذاتاً بالذات يونانيلردن كيمسه چيقوب‌ده نه كسب فضائل خصوصنده‌كى مجاهده‌لرى مقام الوهيته يوكسلمك مقصدينه منعطف اولديغنى ، نه‌ده الوهيت بشريه عقيده‌سنك اويله آره‌لرنده كوزل برائر براقديغنى اغزينه آلمش دكلدر . دها طوغريسى بوالوهيت بشريه ، سقراطلرك ، افلاطونلرك اعلان حرب ايتديكنى سويلديكمز اورذائلى توليد ايتمشدر . اكتساب فضائله چالشمق مسئله‌سنه كلنجه ، معلومدركه بومجاهده صرف اربابنه تقرب مقصديله اختيار اولنمشدر .

موسيو هانوتونك، نصرانيت ديانت يونانيه‌دن مقتبسدر ، طرزنده‌كى حكمنه كلنجه بوبابده سويلنه‌جك سوزى خرستيانلرك كنديلرينه براقيرم. يالكز شوقدر سويلرم كه نصرانيت بدايت ظهورنده انسانلرك بولندقلرى بتپرستلكدن دنيايى تطهيره بذل مجهود ايتمش ؛ يهوديلرك ، روماليلرك تصنيع ايتدكلرى خرافه‌لرى قالديرمغه چالشمش ؛ رجال مسيح اطرافه طاغيله‌رق بتپرستلرى آله واحده دعوت ايلمشدر . ايلك خرستيانلرك سوزلرينى تدقيق ايدنلر اساس دعوتك تنزيه بارى اولديغنده شبهه ايتمزلر . آثار تشبيه ايسه خرستيانلغك ظهورندن برقاچ عصر صكره ظاهر اولمشدر. ايمپراطور قسطنطينك تاريخى ارباب تاريخ عندنده معروف اولديغى ايچون تفصيله حاجت كوره‌ميورم . صكره‌لرى تنزيهه عارض اولان تشبيهده غلو ايلرولدكجه مظالم يوز كوسترمكه ، فنالقلر بيومكه باشلادى؛ علم كيزلندى ، عقل منكوب اولدى ؛ اركان نظام

ییقلدی ؛ اقوام نصرانیه آره‌سنده فساد تعمم ایتدی ؛ نهایت اصلاح (پروتستانلق) ظاهر اوله‌رق ماسبقی محو ایلدی ؛ آرتق اوروپا بوکون معروف اولان استقامتی آلدی که بونك اسبابندن بر نبذه بحث ایتمش ایدك .

بر مرتبهٔ مسیحی احراز ایله آله بشر اولمق ایچون اللهه عبادت ایدن هیچ برمسیحی طویمادق ؛ کذلك عقیدهٔ تثلیثی هانوتونك بیانی وجهله اکلادیغنی کوسترر هیچ برخرستیانك هیچ براثرینی کورمدك . بلکه عقیدهٔ تثلیثك عقل ایله اکلاشیله‌بیله‌جك مسائل جمله‌سندن اولمدیغنی کندیلری تصریح ایدییورلر . ذاتاً خرستیانلردن مختلف زمانلرده ظهور ایدن بعض طائفه‌لر عقلك ادراك ایده‌میه‌جکی حقائقله حکم عقله مخالف کله‌جك حقائق آره‌سنده فرق اولدیغنی صراحةً سویلیورلر . بوندن بشقه جناب مسیحك بشری نفوذ شیطاندن خلاص ایچون من طرف‌الله مبعوث برنبی مختاردن بشقه برشی اولمدیغنه قانع اوله‌رق (ابن) ی مختار، (اب) ی رب رحیم معناسنه حمل ایدییورلر . کذلك بوکون موجود اولان پروتستانلردن اویله فرقه‌لر طانیورم‌که عددلرینك آزلغیله برابر (کلمه) یی علم ایله، (روح‌القدس) ی حیات ایله تأویلده بولنیورلر .

پك اعلا، عجبا اسکی زمانلرده نصرانیت، اطرافنده‌کی بتپرستاری بتپرستلکك برشکلندن چیقاروب دیکر برشکلنه صوقمق ایچونمی اوغراشیوردی ؟ بر جاهل بردوستدن صادر اولان بویله بر هذیانه دوشمکدن اللهه صیغنیرز !

آلمش اولدیغم تربیه بویله برغزته صحائفنده عقائد نصرانیه‌یی مؤاخذه درکاتندن عالی اولدیغی کبی، خصم ایله مناقشه‌ده محافظهٔ نزاهته

دیناً مأمورم . بونکله برابر موسیو هانوتونك دلیل اتخاذینه اوغرا- شدیغی آثاره نقل کلام ایتمکلکم ایجاب ایدیور .

اسلام بوتون عالمی توحیده دعوت ایچون نازل اولدیغی کبی شو حقیقتی صراحةً بیلدیرمشدرکه : دین تنزیه دین الهینك کندیسیدر ؛ بو دین تا آدمدن ، نوحدن ابراهیمدن موسایه قدر کلمش ؛ موسادن صوکره ظهور ایدن انبیانك دینی‌ده بو دین اولمشدر . رسل اسرائیلك خاتمی اولان عیسی علیه‌السلامك دینی‌ده عینی دین الهی ، عین دین تنزیهیدر .

اسلام هیچ بر زمان یهودیلرده ، خصوصیله مسیحیلرده ارباب تنزیه بولندیغنی انکار ایتمه‌مشدر . یالکز ایچلرنده تشبیهه میل ایدنلرده اولدیغنی ذکر ایدرك بو کبیلرك انجق معبود بالحته عبادت ایله‌ملری ، خصیصهٔ عقل وادراکلرینی غصب ایله وجدانلری اوزرنده آرزولری وجهله تصرف ایدن آباء دینك بویوندوروغندن قورتولملری ایچون کندیلرینی دین الهینك اصلنه رجوعه دعوت ایله‌مشدر .

بتپرستلك ، یهودیلك ، نصرانیلك ال برلکیله مسلمانلغك قارشیسنه طورمق ایستدی . هم بو مهاجملر کرك عدد ، کرك قوت، کرك عزم وشدت جهتیله خصملرینه پك فائق ایدی . بونکله برابر آز زمان کچمه‌دن حق ظاهر اولدی؛ شعاع مبینی قلوبه نفوذ ایتدی ؛ شو اوچ ملته منسوب خلق فوج فوج دین اسلامه کیرمه‌یه باشلادی . او زمانه قدر محکوم اولان همتلر ، عزملر قید اسارتدن قورتولدی . هرکس واجب‌الوجودك کندیسنه بخش ایتمش اولدیغی استعداد نسبتنده اکتساب کمال قیدینه دوشدی. توحید وتنزیهه اعتقاد ایدنلر یوکسلدکلری مراتب رفیعهٔ ایماندن اسرار کائناتی تماشایه طالدی ؛ حقیقتی اورتن

پردهٔ اوهامی ییرتوب آتدی ، علمك تفکر ، تدقیق ، دین کبی اوچ بویوك منبعنه واصـل اولدی . ملت بر آره‌لق بیـنلرنده وزان اولان باد شورشدن قورتولور قورتولماز آفاق اسـلامده انوار علم اولانجه شعشعه‌سـیله پارلادی . آرتق مسـلمانلرك کیرمدیکی باب معرفت ، یوکسـلمدیکی مرقات فیض وفضیات قالمادی ، یونانلیلرك ، عجملرك ، رومالیـلرك نه قدر مخلفات متروکهٔ عرفانی وارسـه کافه‌سی نسـیان بوجاقلرندن چیقـاریله‌رق ، اوزرلرنده‌کی پاسـلر کیدرلدکدن صـوکره انظار جهانه عرض اولندی .

ایشته دین تنزیه اولان مسلمانلغك آثاری . بو دین مبینك ایکنجی قرن ظهوری هنـوز نهایتـه وارمامش ایدی‌که مسـلمانلر آسمانی ، خاکدانی بوتون علومك سـاحه‌سنده جولانه باشـلادیلر ؛ بر چوق غلطاتی ، بر چوق اوهامی تصحیح ایتدیلر ؛ فنونك قواعدینی تنقیح ، اصولنی تحریر ایلدیلر. اوچنجی عصر هجرینك اوائلنده ایسه رصدخانه‌لر وجوده کتیردیلر ؛ کرهٔ ارضی اولچدیلر؛ دها بو نلردن باشقه کرك بزم دیاریمزده ، کرك موسیو هانوتونك دیارنده بولنان ارباب علمك معلومی اوله‌جق بر چوق آثار میدانه قویدیلر ، شو تمهیداتی قبول ایتمیه‌جك ذواته بو کون اقوام غربیـه آره‌سـنده بولنان ارباب فکر وتدقیقـك سوزلرینی ایراد ایله اکتفا ایدرم :

« نصرانیت اون آلتی عصر ظرفنده بر هیئت شناس چیقارمامش ایکن؛ مسلمانلق پیغمبرك وفاتندن آز زمان صوکره ضایله‌مایه‌جق قدر هیئت متخصصی یتشدیردی . بو نه‌دن ؟ »

مع هذا بو سوزیمز دیانت مسیحیه‌نك اساسنه تعرض عدایدیله‌مز. بو تعرض یالکز اودین اوزرنده اجرای تصرف ایدنلره، اونی تحریف

ایله وضع حقیقیسندن چیقارانلره راجعدر .

هانوتو اویله ظن ایدیورکه : مسلمانلق عبدایله معبود آره‌سنده‌کی نسبتی کلیاً قالدیرمشـدر . لکن اونك بو ظنی بر وهم باطلدر . زیرا دیانت اسلامیه عبدی معبودینه ایصال ایدر ؛ اوکا یالکز باشنه ، هیچ بر واسطه‌نك رضاسنی استحصاله محتاج اولمقسزین حضور الهیده قیام حقنی ویرر .

مسلمانلق بوتون کائنات ایچون بر آله قاهردن باشقه معبود طانیماز؛ هر مخلوق اومعبود بالحقه عرض کمال عبودیته محکومدر .

مسـلمانلق انسـانلردن یالکز ایکی مقامی قطعیـاً دریغ ایدرکه ایکیسـنه‌ده یوکسـلمك ممکن دکلدر . بونلرك بری ذات کبریانك تفرد ایتمش اولدیغی مقام الوهیت ؛ دیکری ایسه دیلدیکنه احسان ایتدکدن صوکره قاپیسینی ابدیاً قاپادیغی مقام نبوتدر . شو ایکی مرتبه‌دن باشقه نه قدر مراتب کمال وارسه انسـاندن قطعیاً اوزاق دکلدر . اسـتعداد بشر اونلرك کافه‌سنی ادراك ایده‌بیلیر . مجاهده‌نك فقدانندن ، یاخود اجتهادك نقصانندن باشقه مانع ، حائل متصور دکلدر .

واصل اولدیغك مرتبه‌دن دها ایلریسنه کچه‌بیلمك ایچون خداداد اولان قابلیتکده‌کی کفایتسزلکه اعتقـاد ایدرسـه‌ك یرکده وقفه کزین اولور ، ترقیده دوامه قطعیاً یول بوله‌مازسك . ایشته حقیقی مسلمانلق صـاحبنی بو صورتله اعلا ایدر .. ایشـته موسـیو هانوتونك یاکلیش آکلادیغی ، اسلامك ، استسـلامك معنای صحیحی بودر . انصـاف ایده‌لم ! اسلامك شو معناسی انسانی درکهٔ حیوانیته‌می ایندیرر ؟ یاخود اکتساب فضائل وکمالات خصوصنده اسبابه توسلدن‌می محروم براقیر ؟ ماهیت اسـلامی تدقیـق ایدن آدم ایچون طوغریدن طوغری‌یه

او دینك كتابنه مراجعت لازمدر ؛ مأثر اسلامی اسلامك حقیقةً اسلام ، مسلمانلرك حقیقةً مسلمان اولدیغی دورلرده آرامق ایجاب ایده‌جكی كبی .

اكر سوزلریله هانوتونك استشهاد ایتدیكی موسیو كمیون براز علم قوقوسی استشمام ایتمش اولسه‌یدی سوز نامنه بو ملوثاتی قوصمازدی ! آرتق بز كندیسنه جواب ویرمه‌یه لزوم كورمیورز . چونكه اولا بیلمزلكی ، صوكره ادبسزلكی اوكا جزای كافیدر !

مسلمانلر نصل الده ایدلدی ؛ عقائد نزیهٔ اسلامیه تشبیه نصل كیردی ؛ عادات اسلامیه بدعتلر نره‌دن قاریشدی ؛ بو امت وحشتی كیمدن اوكرندی ؛ شهواته ابتلایی هانكی آدملردن آلدی ؟ ... بونلری بن بیلدیكم كبی ارباب علم‌ده بیلیر . والله من ورائهم محیط .

مسلمانلر كندیلرندن اول كچن اقوامك طوتدیغی یولی قاریش قاریش ، آدیم آدیم تعقیب ایدرك عینی عاقبته كرفتار اولدیلر .

دینده بر بیغین بدعتلر ظهور ایدرك فضائلی یدی ، بیتیردی ؛ سجایای كریمه‌یی كوكندن قوروتدی ؛ ناسی اودركه‌یه دوشوردی‌كه : ارتق كمیون كبی اسافلك قی ایتدیكی هرزه‌لر یوزلرینه بوشانیور !

لكن اكر مسلمانلر اللرنده‌كی كتابه رجوع ایتسه‌لرده غائب ایلمش اولدقلری آداب كریمه‌یی اوقانون آلهی‌یه اتباع سایه‌سنده یكیدن اله كچیرسه‌لر ، هردرلو معایبدن قورتولورلرده جناب حقك تنزیل جلیلیله ، لسان رسولیله هدایت ایتدیكی ، سلف صالحك تمهید ایلدیكی یولدن اسباب سعادتی آرامایه باشلارلردی ، بوكون پریشان اولان قوتلری اوزمان طوپلانیر ، وجود ملیتلرینه یكیدن روح عزم وحمیت سریان ایدردی‌ده ، ناصیهٔ پاكی هجوم بدعات ایله قارارمایه یوز طوتمش بردیندن

تلاشه دوشن هانوتولر ، كمیونلر اودینك سیمای صحیح درخشانندن دها زیاده اوركرلردی .

موسیو كیمیون دنیا یوزینی اسلامدن ومسلمانلردن تطهیر ایتمك ایسته‌یور ؛ هانوتو جنابلری‌ده بورأیی استحسان ایدییور ؛ یالكز نفوس مسلمینك كثرتنی بویله بیوك برتشبثه مانع كورییور . بونلرك اسلام حقنده‌كی كینلرینی صاقلایه‌ماملری ، فساد رأیلرینی ، ضعف محاكمه‌لرینی اعلان ایتملری نه‌فنا برسیاستدر .

لكن كرك بوایكی ذات ، كرك بونلر كبی كندیسنی آلداتان ذوات بیلمش اولسونلركه اسلامك دورهٔ محرومیتی اوزون سورمش اولسه‌ده ینه كونك برنده مجد قدیمنه رجوع ایده‌جكدر ؛ كرفتار اولدیغی مصائب بنیان موجودیتنی رخنه‌دار ایتسه بیله اونك‌ده نوبت شان وشوكتی كله‌جكدر . ذاتاً انكلیزلردن اسحق طیلر كبی ارباب انصاف بوحقیقتی اعتراف ایدییورلر . كلیسا رجالندن مشهور برآدم اولان بو انكلیز دییوركه :

« اسلام آفریقاده ایلروله‌یوب كیدییور ، كتدیكی یرلره فضائلی‌ده برابر كوتورییور . اوت ، كرم ، عفت ، نجدت بودینك آثارندن اولدیغی كبی ، شجاعت ، حماست كبی سجایاده انصاری جمله‌سندندر . »

اسحق طیلر سرخوشلغك ، فحشك ، قمارك اهالی آراسنده مبشرلرك دعوتیله برلكده انتشارینه صوك درجه‌ده تأسف ایدییور ؛ حتی « سرخوشلغی تحریم ایدن مسلمانلغی بوكا مساغ كوسترن نصرانیته ترجیح ایده‌جكنی » سویلیور .

مسلمانلق دورمایوب چینده ، آسیانك سائر قطعاتنده ایلریله‌یور ، انتشار ایدییور ؛ انشاءالله حادثاتك ارشادیله مسلمانلر دینك صفوت

قديمه‌سنه رجوع ايده‌جكارده آرتق اميد ايديان خيري ادراكه ظفرياب اوله‌جقلردر .

بالفرض باشده موسيو هانوتو بولونديغي حالده بتون فرانسزلر مسلمان اولسه ؛ نقطديكر طرفدن سائر ملتلره قارشو اولان معامله‌لري بوكون جزائرده‌كي، مداغاسقارده‌كي طرز معروفنده دوام ايتسه مستعمرات اهاليسنك عجبا كنديلرينه ميل ايتملري ، هجوم ايچون فرصت كوزتمه‌ملري اميد ايديله‌بيليرمي؟خاير ! اويله ايسه مسلمانلر حقنده بويله برظن نصل بسليه بيليرسكز كه باشلرنده‌كي رعد تهديدك ولوله‌سني طويمقده اولدقلري كبي كنديلرينه تغلب ايدنلرك بيچاره‌لري يالكز محو واهلاكه چالشدقلريني‌ده كوريورلر .

عدالت ، حقوقه رعايت ، اساسنه وقوف شرطيله عقائده حرمت سايه سنده‌دركه برملت محكومه برملت حاكمه‌نك بار تحكمنه قاتلانه بيلير. أوت او يوكي كنديسنه خفيف كوستره‌جك ، اوملته تمايلني تهوين ايده‌جك وسائط انجق بونلردر . لكن هانوتو وامثالي كبي فرانسه رجال سياستي شو اوچ اساسه دائر برشي بيلمدكلري ايچون ، حساب ايتدكلري غايه‌وارمق امليله آكلامادقلري حقايقدن متصل دم اوريورلر.

« فلينتظروا انا معهم من المنتظرين » .

جهان مظلوم اسلامك حقوق پايمالني اعلا ايچون عمري اولدقجه مجاهده‌دن كري طورمايان مرحوم شيخ محمد عبده‌نك شو مدافعه‌سي اوزرينه موسيو هانوتو اوزون بويلو بر جواب يازيور ؛ مقصدينك ياكليش آكلاشلديغندن ، بوسوء تفهمكده ترجمه نقصانلرندن ايلري كلديكندن بحث ايديور ؛ مسلمانلري ناحق يره اغضاب ايدن اومقاله‌سيله خرستيانلري‌ده خشنود ايده‌مديكني سويليور. يالكز شيخ مرحومك اوقدر شدتلي بر لسان ايله مؤاخذه ايتديكي تاريخي ، ديني خطالريني مدافعه ايچون بركلمه بيله سويله‌ميور .

مصرده منتشر (الاهرام) جريده‌سنك صاحبي بشاره پاشا نقلا اوآره‌لق پارسه كيدرك هانوتويه ملاقي اوليور . سوز بومسئله‌يه انتقال ايدنجه ، هانوتو سوء تفسيره اوغرايان او مقاله‌سندن مقصدينك نه اولديغني اوزون اوزادي‌يه ايضاح ايديور .

بزهانوتونك ، نه شيخه يازديغي جوابنامه‌نك ، نه‌ده بشاره پاشايه سويلديكي سوزلرك نقلنده برفائده كوره‌مديكمز ايچون سوزي ينه شيخمزه براقيورز :

— ١ —

تصادف ، قطعهٔ مصريه‌جه شهرتي اولان ، برغزته‌نك ايكي نسخه‌سني بردن أله دوشوردي كه بونسخه‌لر اسلام حقنده مطالعات معروفه سرد ايدن موسيو هانوتو ايله صاحب امتيازك محاوره‌لريني حكايه ايديوردي.

بومحاوره اثناسنده كچن سوزلردن چوغنك موسيو هانوتودن صادر اولديغنده شبهه ايتمم ؛ چونكه بوسوزلر انجق كنديسي كبي آوروپانك بوتون ، شرقك‌ده بر چوق احوالنه وقوفي اولان بر ذاتدن صدور ايده‌بيلير . بناءً عليه بونلري نظر امعانه آلامامق ، هله بعض جهتلريني

مناقشەسز کچیورمك بر نوع ظلمدر . باخصوص سوزك هانوتویه نسبتی خاقلك اذهاننده اویله بر اثر براقیر که ایشی سکوت ایله کچیشدیرمك طوغرو اولەماز .

موسیو هانوتونك کلامندن استدلال اولونیورکه مسلمانلرك احوالیله بوکونکی حرکتلری حقنده کندیسنده براز سوء تفهم وار . سوءتفهم ایسه مشارالیهك بالذات مقالەسنده تصریح ایتدیکی کبی عینی مقصده خادم اولانلر آرەسنده بیله شقاقی ، افتراقی موجب اولور . بناءً علیه حقه طرفدار اولانلر ، اونی حمایه ایدنلر ایچون بو سوزی لائق اولدیغی موقع اهمانه چیقارمامق طوغرو دکلدر . امید ایدرم که المؤید یازدیغم شو مقاله فرانسزجەیه ترجمه ایدیلەرك موسیو هانوتویه کوندریلیرده کندیسنجه حالا مجهول قالان افکار ومقاصدیمز بوصورتله آرتق ابهامدن قورتارلمش اولور .

اکر مسلمانلر ایچون نافع برشیدن مستفید اولمق ، بویوك برمثالدن عبرت آلمق امکانی بوکونده موجود ایسه ، کندیلری حقنده هانوتونك سوزلری قدر فائدەلی بر موعظه اولەماز . أوت ، ایشته هانوتو مسلمانلرك هیچ برزمان انکار ایدەمیەجکلری عیبلرینی ، نقصانلرینی کندیلرینه کوستریور : مملکتلرینی مستعمره حالنه قلب ایچون کلن اجانبك مقاصدینی ـ که آثارینی رأی العین کوردیلر ـ اکلاتیور ؛ شو حقیقتیده تصریح ایدیورکه : دولتلرك معاملاتنده عدالت آرامق خیالدن ؛ ملتلرك انصافنه ربط امید ایتمك تمنیٔ محالدن بشقه برشی دکلدر .

بناءً علیه حوزهٔ موجودیتنی مدافعه ایتمك ، صفوت ناموسنی محافظه ایلمك ایستەینلر ایچون اونلره یتشمکدن ، اونلرك یاپدیغنی یاپمقدن بشقه چاره یوقدر ؛ تاکه قوت ومکنتجه آنلره فائق اولمزسەلربیله باری عینی

سویەیه یوکسلەسینلرده منافع مشترکەدن حصەدار اولمق خصوصنده وضعیت متقابلەلری مملوك ایله مالك آرەسندەکی کبی اولمیوب ایکی مالکك وضعیتی کبی اولسون . یوقسه بریبغین خیالات باطله ایله اویالانمق ؛ فعلیاتی براقوب ایچی بوش برسوری کورولتیلی الفاظ ایله وقت کچیرمك ؛ صکرەده غفلتلرینی فرصت بیلەرك اوزرلرینه چوکن قومك مرحمتنی ، عدالتنی نیازه قالقشمق انجق سرسم جاهللرك کاریدرکه بویلەلری ذلته ، اسارته وجوه ایله مستحقدر .

ایشته بوسوزلر اویله صمیمی بر موعظەدرکه بونی براجنبی لساندن قبول ایتمك هرمسلمان ایچون فرض عیندر ؛ ذاتاً بونی دها اول جناب صدیقك لساندن اخذ ایتمك فریضەدن ایدی . حضرت ، خالد ابن ولیدی حرب یمامەیه کوندریرکن « سنکله نصل محاربه ایدرلرسه سنده عینیله مقابله ایت : قلیجه قلیجله ، غارغی‌یه غارغی ایله. » دیمشدی .

اخطاره حاجت یوقدرکه هرنزاع برحربدر ؛ حیات امتك مدار استنادی اولەجق هررقابت برمجادلەدر ؛ ایکی رقیبدن هربرینك احراز ظفر مقصدیله طوتندیغی هرایش برجهاد ، مراجعت ایدەجکی هروسیله بر سلاحدر ؛ طرفیندن برینك محافظه ایتدیکی ، یاخود اله کچیردیکی هرمنفعت برغنیمتدر ؛ حقی براقوب چکلمك ، یاخود فرصتی فوت ایتمك ایسه برهزیمتدر .

اوحالده کیمك رأیی دها سدید ، قوتی دها شدید ، سلاحی دها جدید ایسه میدان رقابتده ظفرده اونکدر . شاید ایکی قوت متوازن ایسه اوزمان رقیبلر آرەسنده ائتلاف قابل اولەبیلور ؛ یوقسه متخالف ایکی قوت آرەسنده اتفاق محالدر . قوی درحال استبداده باشلار ؛ دها طوغریسی ضعیف ایچون حق بقایه نائل اولمق صعوبت کسب ایدر .

ذوی الحیات آره‌سنده جاری اولان قانون آلهی بویله‌در .

موسیو هانوتو ، استادلریمزدن برینك « عدالت توازن قوادن عبارتدر . » جمله‌سیله اجمال ایتدیکی مآلی تفصیل ایدیورده وقتیله اوروپالیلر انجق اوقطعه‌ده جریان ایدن وقوعات ایله اوغراشمقده ایکن شیمدی مستعمرات تشکیلنه دوشمشلردر ، بوهجومك اوکنی آله‌جق قوت اونلرك استعمار ایتمك ایستدکاری اراضیده‌کی اقوامك قوتندن باشقه برشی اوله‌ماز ، دییور . مثال اوله‌رق ژاپونلری کوستریور :

ژاپونلرك مدنیتده ایلری کیتمك ، امور داخلیه‌لرینی اصلاح ایتمك ، مملکتلرینی محافظه‌یه کافی وسائط حاضرلامق سایه‌سنده آوروپایه کندیلرینی طانیتدیغنی ؛ مکین ، متین بردولت اولدیغنی اعترافه آوروپایی مجبور ایتدیکنی ؛ بوصورتله اراضیسنی غربك تجاوزندن قورتاردقدن باشقه کندی منافعیله آوروپالیلرك منافعی بینی‌ده تألیف ایلدیکنی سویلیور .

بوپك طوغرو برسوزدر . معمافیه مسلمانلرك بوحقیقتی عصرلردن بری طانیمش اولمسی ایجاب ایدردی . زیرا اللرنده‌کی کتاب منزل الك بیوك بر مرشددر . حتی (واعدوا لهم مااستطعتم من قوة) آیت کریمه‌سی کافیدر .

ایشته آیت کریمه مسلمانلری قوت حاضرلامایه دعوت ایدیور ؛ هم‌ده استطاعتلرینك منتهای حدودینه قدر اوغراشمقله امر ایلیور . حالبوکه صورت عمومیه‌ده قوت اطلاق اولنان شیئی استحصال اوغورنده بوتون ملکات عقلیه وبدنیه‌سنی اعمال ایدن برآدمك استطاعتنه منتها تصور ایدیله‌مز . بوقازانیله‌جق قوت‌ده انسانك خصمنه غلبه‌سنی تأمین ایده‌جك ، شخصنی ، دائرهٔ ملکنی تعرضدن مصون بولوندیره‌جق ، یاخود برغاصبك یدندن حقنی تخلیصه مدار اوله‌جق واسطه‌در . بونك

الك بویوکی ، الك خیرلیسی ایسه اوقوتدرکه : کندیسیله حق صیانت اولنور ؛ عظیم برمنفعت الده ایدیلیر ؛ مهابتی خصمایه حدینی بیلمه‌یه مجبور ایدرده بوصورتله آره‌ده صلح وسلام استقرار بولور ؛ امور بر اطمئنان تام ایچنده جریانه باشلار .

آوروپا اقوامنك قوتلری برطاقم اساسلردن مرکبدرکه اونلرده علم ، ادب ، تجارت ، صناعت ، عدل ، دین ، سلاحدن عبارتدر . بونلر میاننده دینی‌ده ذکر ایدییورم . زیرا موسیو هانوتوده انکار ایده‌مزکه استعمار ایچون تعقیب ایتدیکی سیاستده آوروپا دینه استناد ایلدکده ؛ دیندن چوق بویوك معاونت کورمکده‌در . پاپاسلر ، دینی جمعیتلر مملکتلری مستعمره حالنه کتیریله‌جك اقوامی اولدن حاضرلامق ، سلاحك یالکز باشنه آچه‌مایه‌جغی کلیدلری آچمق ، ساده عسکرك کوره‌میه‌جکی ایشلری کورمك ایچون آوروپالیلرك النده الك مهم واسطه‌در .

آرتق مسلماندن اولان بومسئله اوزرنده هانوتو کبی احواله واقف برذاتك مناقشه‌یه قالقیشه‌جغنی امید ایتمدیکم ایچون بحثی اوزاتمه‌یه لزوم کورمیورم . یالکز کوزیمك اوکنده کچن بروقعه‌یی حکایه ایده‌جکم که بومقامده ذکرنده بأس یوقدر :

جبل لبنان کنجلرندن بری فرانسز پاپاسلرینك سوریه‌ده تأسیس ایتمش اولدقلری مکتبلرك برنده اوقومش ؛ خواجه‌لرندن فرانسه ادبیات وفنوننه دائر برچوق شیلر اوکرنمش ، بولسان اوزرینه مدون برخیلی آثار مطالعه ایتمش . بناءً علیه قلبنی فرانسز محبتی اشغال ایتمش‌ده آرتق بومملکتك نورعلم وحریته مشرق اولدیغی ، بوملتك بوتون دنیایی زنجیر اسارتدن خلاص ایلدیکی ذهننده ایجه یرلشمش . دها صکره فرانسه

فلاسفه‌سنك بعض آثاريله سياسيوننك بعض مؤلفاتنى‌ده كوزدن كچيرنجه بوامت جليله‌نك غايهٔ سياستى افكار بشرى تهذيب ايتمك ، انسانلرى حريت فكريه دائره‌سنده يتشديرمك ايچون معارفك بوتون جهانه نشر وتعميمندن عبارت اولديغى حقنده‌كى اعتقادى بوسبتون تأيد ايتمش .

بوكنج كندى‌كنديته ، اكر پارسه كيدرده حكومتدن جبل‌لبنانده بويله مكتبلر تأسيسى ايچون معاونت طلب ايده‌جك اولورسه‌م موفقيت حاضردر ، ديه‌رك ١٨٨٤ سنه‌سنده پارسه كيتمش . اوراده سوريه اذكياسندن اولوب فرانسه‌جه ايشى پك يولنده كيدن بربيلديكنه ملاقى اولمش . نه‌مقصدله كلديكنى حكايه ايدرك حكومتدن طلب معاونت خصوصنده توسط ايلمسنى رجاده بولنمش . بوذات برخيلى اوغراشدقدن صوكره آرقداشنك يانته كله‌رك : « سنك تصورك خيالدن بشقه برشى دكل ايمش ! واقعا فرانسه حكومتى جزويتلرى مملكتندن قوغيور ؛ كليسانك نفوذنى محو ايچون اوغراشيور . لكن خارجده‌كى سياستى صرف دينيدر . بوحقيقتى وطنكده كى جزويتلرى حمايه ايتمسندن ، اونلره معاونت نقديه‌ده وسائرده بولنمسندنده اكلايه بيليرسك . اكر جبل لبنانده دينى مكتبلر آچمق ايسترسه‌ك اسعاف مسئولك قولايدر . يوقسه برآن‌اول دونوب كندى ايشكله مشغول اولمايه باق . » ديمش .

ايشته بوزواللى كنج برمدت فرانسه‌ده دولاشه‌رق جيبنده‌كى پاره‌سنى كاملاً بيتيردكدن صوكره خائب وخاسر مملكتنه دوندى . هم‌ده عودتنى تأمين‌ايده‌جك كيمسه بولنمدى‌ده بزم دوستلريمزك مرحمتنه التجا ايتدى . حتى آرقداشنك شيمدى نقل ايتديكم سوزلرنده حاضر بولنديغم كبى كنديسنه ياردم ايدنلره بن‌ده اشتراك ايتدم .

ايشته برمسلمان ، قوتى تشكيل‌ايدن شوصايديغمز اساسلرى قطعى ،

ثابت برعزم ايله استحصاله چاليشمازسه هم قرأنه ، هم حضرت‌صديقك سوزينه مخالفت ايتمش ، هم ده هانوتونك لومنه اظهار استحقاق ايلمش اولور ؛ قيامته قدرده آوروپاليلرله ائتلافه يول بوله‌ماز .

شيمدى بن بووزير ايله دها ايكى امر مهم حقنده قونوشمام ايجاب ايديوركه : اولكيسى مسلمانلرك شوصوك زمانلرده‌كى حركاتنه باقه‌رق بوندن بر اتحاداسلام فكرينى ، سياسى ، دينى هرايكى قوتك برشخصده جمعى تصورينى استخراج ايتمسيدر ؛ ديكرى‌ايسه كنديسنك اوته‌كندن، بريكندن طويديغى سوزلر اوزرينه ، مسلمانلرك آوروپا سياستنه ، دها طوغروسى بوتون خرستيانلره‌قارشى سوء ظنده بولنديغنه ، حتى درجهٔ افراطه وارديردقلرى بواعتمادسزلقدن‌طولايى نه‌قدراخلاص‌ايله‌چاليشيرسه چاليشسون برعثمانلى خرستيانه هيچ بر ايش توديع ايتمديكنه ذاهب اولمسيدر . بن بوخصوصده‌كى مطالعاتمى ديكر نسخه‌يه براقيورم .

— ۲ —

مسلمانلرك بوكونكی حالی . بوتون مسلمانلر آره‌سنده اتحاد حصوله كتیر‌مه‌یه ، بوتون بلاد اسلامیه‌ده نفوذینی وسیاسی‌یی بر شخصده جمع ایتمه‌یه اوغراشان بردعوتك ظهوری .

موسیو هانوتویی تأمین ایدرم‌كه مسلمان مملكتلرینك هیچ برنده هنوز بویله بردعوتدن اثر كورولمه‌مشدر . اكر كندیسی مسلمانلرك نه حالده بولندقلرینه وقوف خصوصنده برآدیم آتمش اولسه‌یدی ، بویله اصلی نصلی اولمایان بر دعوت اوزرینه قالقوبده مطالعاتی ، حكملرینی بنا ایتمك شویله طورسون ، اوكا ایما ایتمه‌یی بیله خاطرینه كتیرمزدی .

بودعوت حقنده ذهنلره عارض اولان وهملرك سببی اولا شرقده‌كی خرستیانلردن برقسمنك ایشی یاكلش اكلامسی ، صوكرده بوخطانك غربده‌كی سیاسیلره اولدیغی كبی عكس ایتمسیدر . مع مافیه توهم اولنان مسئله‌یی بویوتمك خصوصنده بعضیلری طرفندن كوستریلن سوء نیتك‌ده تأثیری اولمشدر .

بن حقیقتی اولدیغی كبی كوستره‌جكم ، اوزرینه هیچ بر اورتو چكمیه‌جكم . امید ایدرم‌كه بوسوزلرم مسلمانلرك دینه عائد سویلدكلری سوزلردن هیچ برفنا مقصدلری اولمدیغنه موسیو هانوتویی اقناع ایدر ، الاهرام جریده‌سنك صاحبی كبیلرینی یوله كتیرده آرتق كرك كندیلرینه ، كرك وطنداشلرینه عائد ایشلرده اللهدن قورقارلر ؛ صلحی جنك ، آسایشی فتنه مقامنده تلقی ایتمزلر .

واقعا دین شو صوك سنه‌لرده دنیانك مختلف نقطه‌لرنده‌كی مسلمانلردن بر قسمنك افكارینی لطیف بر طیف كبی طواف ایتمكده ؛ ایچلرندن آز مقداره بالغ اولان فضیلت اربابنك روحنه جناب حق طرفندن بر توفیق روزكاری اسه‌رك مسكین مسكین اوطورانلری قالدیرمقده ؛ همتلری ، حمیتلری حركته كتیره‌رك بودینك بر وقتلر نصل اولدیغنی ، شیمدی نه حاله كلدیكنی تدقیقه سوق ایله‌مكده‌در . بونلردن بعضیلری سوزه فرصت بولدیغی كبی دوشوندیكنی آغزدن سویلیور ؛ بعضیلری موفق اولدیغی تقدیرده فكرینی ، مطالعه‌سنی بر كتاب ، یاخود بر جریده واسطه‌سیله بیلدیرییور .

اوچنجی قسمی تشكیل ایدن برطاقم مقلدلرده واركه نه سویلدیكنی بیلمه‌ین بوحریفلرك هذیانی بزم ایچون بحثه دكمز . بزم سوزیمز انجق اولكی قسملرده بولنان فكر ، مقصد صاحبلرینه عائد اوله‌جقدر .

مسلمانلق نه مادیاتدن بوسبتون مجرد دنیله‌جك صورتده روحانی ؛ نه‌ده روحدن ، معنادن محروم ، بناءً علیه صرف جسمانی بردین اولمیوب روحانیت ایله جسمانیت اره‌سنده معتدل انسانی بر دیندركه ایكی طرفدن‌ده نصیبنی آلدیغی ایچون بشرك فطرتنه دیكر دینلرك هپسندن موافق كلمش ؛ كندی كندیسنی دین‌فطرت تسمیه ایتمشدر . مسلمانلغك بوفضیلتنی دشمنلری بیله بیلیرلرده اونی وحشی اقوامك وحشتدن مدنیته یوكسلمسی ایچون ایلك مكتب عد ایدرلر .

صوكره ، بودینك اساسلری آره‌سنده (قیصره عائد اولان شیئی قیصره ترك ایتمك) یوقدر ؛ قیصری‌ده كندی‌مالنه ، كندی عملنه كوره حسابه چكمك بودینك اصولندندر .

بودین شوذكر ایتدیكمز صورتده نازل اوله‌رق ضلالتده قالانلری

طوغرو يوله كتيردى ؛ قاتى يوركلرى يومشاتدى ؛ خشين آدملرى
تربيه ايتدى ؛ جاهللرى عالم ياپدى ؛ غافللرى اوياندیردى ؛ تنبللرى ايشه
سوق ايلدى ؛ فنا خويلرى دوزلتدى ؛ رغبت اولنميان فضيلتلره رواج
ويردى . صوكره ، تفرقه‌يى قالديردى ، كديكلرى قاپادى ؛ ظلمى
كوكندن قوروده‌رق يرينه عدالتى اقامه ايلدى ؛ كنديسنى قبول ايدن
اقوامه ديكر اقوامك فوقنده برنظام ويردى . بناءً عليه اربابنه كوره
دين شخصده كمالى ، عائله‌ده سعادتى ، مملكتده نظامى تأمين ايدر برقوت
اولدى . بوتون ايشلرنده بوقوتك بويوك بويوك اثرلرى ، بويوك بويوك
نعمتلرى كنديلرينه كوروندى . بونكله برابر علمده دينك عنايتندن
محروم قالمادى ؛ بلكه دائما اوكا يول كوستردى ، اوكنى آچدى .

اكر برى چيقارده دين بزه نه تجارت ، نه صنعت ، نه سياست ،
نه ده اصول معيشت اوكرتمدى ديمك ايسترسه شوراسنى ، قابل دكل
انكار ايده‌مزكه دين كرك حيات خصوصيه‌لرينى ، كرك حيات اجتماعيه‌
لرينى تأمين ايده‌جك اولان سعيى كنديلرينه فرض قيلمش ؛ صوكره
بوسعيى اى نتيجه‌لر ويره‌جك صورتده تطبيق ايتمه‌يى امر ايلمش ؛ نائل
اولدقلرى ملكى حقيله اداره ايلمكى الك بويوك فرضلر صره‌سنده كوسترمشدر .

اى قارء ! سنك بويله بردين حقنده‌كى فكرك ناصيل اولمق ايجاب
ايدركه عربستانك بركوشه‌سنده اوطوران ايكنجى خليفه‌سى « فرات
واديسنده اوتلايان بر قويونى قورت ييه‌سه ينه عمره صوره‌جقلر . »
ديبور . دردنجى خليفه‌سى‌ده « عجبا مؤمنلرك بودنياده چكديكى صيقنتيلره
اشتراك ايتميه‌رك يالكز كنديمه اميرالمؤمنين ديديرمكله‌مى قناعت ايدرم ؟
يوقسه معيشتك هردرلو آجيلغنه كوكس كرمك خصوصنده اونلره نمونه
اولمقمى ايسترم ؟ » ديبور .

ايشته مسلمانلق مسلمانلرى بويوك بويوك ايشلره سوق ايدن بويله
برقوت ايدى ؛ پريشان فكرلرى طوپلامق ، قاريشمش احوالى اصلاح
ايلمك ايچون بصيرتلرك اوكنده پارلايان برنور ايدى ؛ مؤمنلرك قلبنى
سائر ملتلره قارشى عفو ايله ، مرحمت ايله معامله‌يه ميل ايتديرن ،
آليشديران عالى برحس ايدى . ايشته بوسايه‌ده‌دركه بوتون دنيا ،
مسلمانلرى كنديلرينه حاكم كورمه‌يه راضى اولمش ايدى .

يك اعلا ! شمدى برمسلمان غانت حكيم برمرشد اولان بودينك
ايستديكنى ايستر ، ايسته‌مديكنه بغض ايدرسه بونى كورن تعجب
ايتملى ميدر ؟ جناب حقك بودينه خاص حدسز ، حسابسز نعمتلرينى
كورن برمؤمن يرلره كوكلره مالك اوله‌جغنى كورسه بيله دينك تجويز
ايتمديكى برشيئى قبول ايتمزسه بوحال نظره دهشت ويرملى ميدر ؟ بونده
تعجب اولنه‌جق برشى يوقدر . زيرا بوبرضرورى نتيجه‌در كه جناب
حقك بوعالمده‌كى قانونى اقتضاسنجه ايش كنديلكندن بوغايتى بولور .

يازيقلر اولسون ! مؤمنك النده دين نامنه اوله‌رق بوقناعتدن ،
بو اطمئناندن بشقه برشى قالمدى . دينك كنديسنه كلنجه اوچوقدن
دكيشدى ! مؤمنك عقلنده‌كى وضعيتى بشقه شكل آلدى . مدركه‌سنده‌كى
ماهيتى تفسيره اوغرادى ؛ دينك حقيقتنه عائد اولان تلقيلر تبدل ايتدى ؛
نهايت برحاله كلدى كه حضرت علينك شوسوزنده‌كى طوغريلق ميدانه
چيقدى : « بوقوم دينده كورك كبى ترس كييور » .

بوراده مسلمانلرك نظرنده دينى بوحاله كتيرن سببلردن بحث
ايده‌جك دكلم . يالكز هيچ برمنكردن چكنميه‌رك سويلرم كه :

مسلمك قابنه دين نامنه اوله‌رق قطعياً ديندن اولميان برچوق شيلر
كيرمشدر . كذلك عقائد نامنه اصل مسلم عقائديله مناسبتى اولميان ،

بلکه ، اوعقائدی کوکندن صارصان برچوق خرافه‌لر داخل اولمشدر. عقائدده اولسون ، اعمالده اولسون برچوق بدعتلر ظاهر اوله‌رق اعتقاد صحیح صره‌سنه کچمش ، شریعت صحیحه‌نك یرینی طوتمشدرکه بتون احوالده ، بتون حرکاتده آثاری کورولوب طورویور .

« طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة » حدیث شریفی لفظاً صحیح اولسون اولمسون ، قرأن کریم بوحدیثك معناسنی تأیید ایتدیکی کبی ایلك مسلمانلرك حالیده مدلولنك صحتنی میدانه چیقاریر . اوت ، ارکك ایله قادین بوتکلیفده مساوی اولدیغی ایچون اسلامك ، ایمانك فرضلرینه ، صفتلرینه عائد معلوماتی ایدنمك ؛ دنیالرینه ، آخرتلرینه یارایه‌جق شیلری اوکرنمك ؛ کرك اقربا آره‌سنده، کرك یبانجیلر بیننده کوزل بر معاشرت حصولی ایچون قرأنده ، سننده ، سلف صالحك حرکاتنده کوریلان نمونه‌لری بیلمك خصوصنده ارکك قادین برایدی. برصورتده‌که قدرتك مساعده‌سی، زمانك مسامحه‌سی نسبتنده مسلمانلرك کیرمدیکی هیچ بر علم قپوسی قالمدی .

صوکره‌لری مسلمانلر علمه یاکاش معنا ویرمکه باشلادیلر ، ظن ایتدیلرکه دینك تحصیلنی فرض ایتدیکی علم آبدست، نماز ، اوروج کبی فرائضك صورت اداسنی بیلمکدن عبارتدر . بو فرائضك اسرارینه ، عندالله قبولی وسائلنه عائد اولان جهتلر انجق پك آز کیمسه‌نك ذهننه کلمکه باشلادی . هله دینك آدابی ، روحك تهذیبی کبی مسلمانلغك عبادتده بکلدیکی غایت ، اعمال صالحه‌دن اومدیغی نتیجه ــ علوم دینیه‌نك اك مهمی اولمسنه رغماً ــ هیچ کیمسه‌نك نظرینی جلب ایتمدی ..

مکرکه قبیلرده ، بوجاقلرده دولاشان ، لکن کندیلرندن هیچ بر خیر امید اولونه‌میان بش اون کشی استثنا ایدیله‌بیلسین .

مسلمانلر آره‌سنده زمانتی علم تحصیلنه حصر ایدنلره کلنجه ، بونلرده ایکی‌یه آیریلیر .

برنجی قسمه داخل اولانلر کندیلرینی علوم دینیه‌نك وارثی ، محافظی قیاس ایدنلردرکه ؛ مسلمان مملکتلرینك چوغنده بونلرك افرادی آزالدقدن باشقه اوغراشدقلری علوملده ، باقانلرك بر شی آکلایه‌مایه‌جغی ، رسومدن فضله بر یری قالمامشدر . مصر کبی ، استانبول کبی بعض مملکتلرده بوکبی علوم ایله مشغول اولانلرك اقلیتده قالان ذکیلری‌ده انجق زمانك ، قات عرفانك تعیین ایتمش اولدیغی بر طاقم کتابلری آکلامقدن باشقه ایش کوره‌میور . بو آکلامقده شو لفظ شو معنایه دلالت ایدر ،دیه کسدیروب آته‌بیلمکدن عبارتدرکه نفسده بو اعتماد حاصل اولدقدن صوکره اونلرجه علم تحصیل اولنمش دیمکدر ؛ آرتق ایسترسه بوقدر بر تحصیل ایله دین، فکر سالم قاله‌بیلسین ایسترسه قالماسین ، اوراسی آرانیلماز .

بونلر عینیله بابالرندن قالان سلاحی سوس یرینه دیواره آصان ، لکن نه‌اونی قوللانمق ، نه‌ده پاسنی سیلمك ایچون النه آلمیان آدملره بکزرلر . طبیعی قوللانلمیان ، خدمت اولنمایان بویله برسلاح پاس ایچنده چورور کیدر . دین کندیلرینك بیلمدیکی برطاقم فائده‌لی علومی منع ایدر وهمنده بولونان بوآدملرك برسقیم مطالعه‌لری دها وارکه اوده کندیلرینك خلق ایله مناسبتی اولمدیغنی ، بوسببدن امر بالمعروف، نهی عن المنکر کبی بروظیفه‌لری بولنمدیغنی ظن ایتملریدر . ایشته بونکله دینی آکلامق خصوصنده اویله بویوك برخطا ارتکاب ایتمش اولیورلرکه دیکر خطالرك هیچ برینه بکزه‌مز .

ذاتاً برچوغنك ، حتی اکثریتی تشکیل ایدن قسمك دینی آکلامق

خصوصنده اوقدر یاکلیشلری وارکه صایمه‌یه حاجت کوره‌میورز . آرتق بوقسمه داخل اولان ارباب تحصیل یوزندن ملته اوفاجق بر فائده ، امتك صلاحنه جزئی بر تأثیر بکله‌مك طوغری اوله‌مایه‌جغی میدانده‌در.

ایکنجی قسمه داخل اولانلره کلنجه بونلر برطاقم کنجلردرکه ولیلری طرفندن بویوك ، کوچوك بر مأموریته قایرلمق ایچون یتشدیرلمشدر . بوقسمك آز ، یاخود چوق اولان افرادی علوم‌جدیده نامیله یاد اولنان فنلرك مبادیسنی اوکرندکدن صوکره باباسی طرفندن کندیسنه حاضرلانمش اولان منصبه اهل اولمق ایچون نه‌لازمسه اونی ایتمکه‌چالیشیر. بونکله برابر بوتون‌تحصیلی ذهننه یراشدیردیکی ایکی،اوچ کله ، درت بش خیالدن عبارتدرکه بونلرشهادتنامه آلمنه‌مداراولور.

بونلردن بر قسمی‌ده اوروپایه کیدر ، اوروپادن عودتی متعاقب بروظیفه یاقه‌لایه‌بیلیرسه اونکله قناعت ایدر . همتی اووظیفه دائره‌سنده چالیشمغه حصر ایلر . بویله بر وظیفه الده ایده‌میلر ایسه قاپو ، قاپو دولاشه‌رق انتظارده بولونور . امیدلرینك بوشه چیقدیغنی کوریرده بیقار ، یاخود ایشدن ، عملدن قالیرسه آرتق قهوه کوشه‌لرنده ، یاخود دیکر بر طاقم سفاهتخانه‌لرده وقتنی هدر ایدر ، طورور . بونلرك ایچنده‌کی ارباب صلاحه کلنجه عددلری آز اولدیندن باشقه خلقك مصالحنه هیچ اهمیت ویرمزلر ؛ ایسترسه اهالی مسعود اولسون ، ایسترسه فلاکته دوشسون ، ایسترسه محو اولسون ، ایسترسه حیات بولسون ، تماميله لاقید قالیرلر . پك اعلا ! بوکبیلرك اوکرندکاری علومك امته نه فائده‌سی اوله‌بیلیر ؟ بونکله برابر هرممالکده مستثنا اوله‌رق برطاقم نافع آدملر بولونورکه عددلرینك کوندن کونه چوغالسی ، منسوب اولدقلری امتلرك کندیلرندن فائده کورمه‌سی مأمولدر .

ایشته علمه قارشی ارککلرك وضعیتی بوندن عبارت . قادینلره کلنجه : بونلرله دینلرینه ، یاخود دنیالرینه عائد اولوب بیلنمسی کندیلرینه واجب اولان شیلر آراسنه بر پرده کریلمشدرکه نه‌زمان قالقه‌جغی بیلنه‌مز . کذلك اوروج کبی ، نماز کبی فرائضك صورت اداسندن باشقه برشی اوکرنمه‌لری کیمسه‌نك عقلنه کلمز . فقهه عائد معلوماتلری ده کوره‌نك صورتیله بالله‌دکاری شیلردن ، حلال وحرامه دائر وارث‌اولدقلری عقائددن‌عبارتدر . ذهنلری خرافات‌ایله طولودر؛ سوزلرینك مداری کاملاً ترهاتدر . ایچلرندن پك آزی استثنا ایدیله‌بیلیرکه اونلری صایمق بردقیقه بیله سورمز .

مسلمانلر توکلك ، قدرك معناسنی یاکلیش آکلادیلر ، اوسببدن ایشی کوجی براقوب عطالته قویولدیلر ، اموری حادثاتك جریانه ترك ایتدیلر ، بوصورتله جناب حقی خشنود ایتدکارینی ، دینك احکامنی یرینه کتیردکارینی ظن ایدییورلر .

مسلمانلر کندیلرینك اك خیرلی برامت اولدقلرینه ، عزت‌وقوتك ابدیاً دینلریله برابر بولوندیغنه دائراولان‌نصوصی‌ده یاکلیش اکلادیلر. بیچاره‌لر اویله ظن ایدییورلرکه خیر مسلمك عنوانه ملاصقدر ؛ عزت ورفعت مسلمك لفظنه تابعدر ، ایسترسه اولفظك مدلولی هیچ تحقق ایتمسین . کندیلرینه برمصیبت اصابت ایدرسه قضا وقدرله متسلی اوله‌رق اومصیبتك دفعی ایچون هیچ بر چاره اتخاذینه قالقیشمقسزین یالکز امداد غیبه منتظر اولورلر ؛ کتاب‌اللهك ، سنت رسولك حکمنه متابعتله مافاتی تلافی ایتمك ، یاخود میدانده‌کی فلاکتی دفع ایله‌مك طرفلرینه هیچ یاناشمازلر .

مسلمانلر اولوالامره اطاعتك معناسنی‌ده یاکلیش آکلادیلر ؛

اونلرك اوامرينه انقيادى سوء استعمال ايتديلر ؛ أوت ، بوتون امورى حاكمه توديع ايدرك ، بوتون شئونده تصرفى اوكا براقه‌رق كنديلرى آرقه‌چويرديلر . ويرمكده اولدقلرى ويركودن باشقه هيچ برمعاونتلرى اولمقسزين حكومت ادارى ، سياسى بوتون امورى يالكز باشنه ايفا ايده‌بيلير ظننده بولونديلر . چوجوقلرى عسكرلكه آلنه‌جغى زمان بابالرينك نه‌قدر محزون اولديغى ، اولادينى بوخدمتدن قورتارمق ايچون هربرينك نه‌قدر اوغراشديغنى كورولورسه مسلمانلرك قسم اعظمى طرفندن حكومته ويريلن معنا ايله مدلول اصلينك بينى تأليف اصلا قابل اوله‌مايه‌جغى اكلاشيلير . كذلك بونلرك حاكمه اولان اعتمادلرى عادتا تأليه درجه‌سنه‌وارمشدر . زيرا اونى كيمسه‌نك معاونتى اولمقسزين هرشيئى ياپمغه قادر ظن ايديورلر . ايشته بومفرط اعتماد كنديلرينك ولى الامرى بوس بوتون يالكز براقالرينه ، هيچ برخصوصده اوكا معاونت ايتمه‌مه‌لرينه سبب اوليور ؛ مكركه صورت جبريه‌ده بويله برمعاونته دعوت اولو- نسونلر . بونكله برابر كرهاً ايش كورمكه سوق اولونان بر آدمدن نه خير بكله نه بيلير ؟

حاكملره كلنجه بونلر امتى دوشمش اولديغى كريوه‌دن چيقارمق خصوصنده ناسك الك ايلريده بولونانلردن اولدقلرى حالده وظيفه‌لرينى ادايه عائد اموره قارشى عوامك مصاب اولديغى جهلدن بونلرده نصيبه‌دار اولديغى ايچون حكم كلمه‌سندن انسانلرى كندى كيفلرينه محكوم ايتمكدن ، عباداللهك مالنى كندى هوسلرى اوغورنده هدر ايله‌مكدن باشقه برمعنا آكلامايورلر . هم بواسرافاتده نه عدالته رعايت ايديورلر ، نه كتاب الله ايله استشاره‌ده بولونيورلر ، نه ده سنت رسوله تابع اوليورلر ! ايشته ، بوتون بو اويغونسزلقلره انضمام ايدن مذهب تفرقه‌لرى ، برچوق بدعتلر ، بربيرينه متناقض رأيلر ، كوركورينه تقليدلر سائقه‌سيله مشربلر ،

امللر آلا بيلديكنه داغيلدى . بومتخالف آمال اربابى كندى هوسنه مغلوب اوله‌رق حقه‌باقماز ، باطلدن چكنمز برحاله كلدى . بوتون مساعيسى خصمنه غلبه چالمق جهتنه منحصر قالدى . بوخصم ايسه سوز آراسنده دين قارداشى ياد ايتديكى آدمدن باشقه‌سى دكل !

بونلرك هپسندن باشقه مسلمانلرك عقيده‌سنه عارض اولان الك بويوك بر بدعت واركه اوده كنديلرندن ، دينلرندن اميدى كسه‌رك آرتق خلقك فسادينه قارشى چاره‌يوقدر ، امت اسلاميه‌يه اصابت ايدن فلاكتى هيچ برواسطه ازاله ايده‌منز ، كون بهمه‌حال كوندن بتر اوله‌جقدر ، ظننده بولونمالريدر . بو يأس اويله ملعون بر مرضدركه كتاب الله ، سنت رسوله تمسك ايتمه‌يه‌رك موثوق اوليان برطاقم روايانه قاپيلمالرى ، ياخود اخبار صحيحه‌نك معناسنى ياكلش آكلامالرى يوزندن امتك وجودينه سريان ايتمش ، قلبنى تسخير ايله‌مشدر . مسلمانلرك روحلرينى ، عقللرينى بوقدر پريشان ايدن هيچ برعلت يوقدر . ذاتاً (انه لا ييأس من روح الله الا القوم الكافرون) قول جليلى بومصيبتك درجه‌سنى تصويره كافيدر .

ديكرلرينى صايمق اوزون سوره‌جك اولان بوتون بوبدعتلره همتلرك ضعفى ، عزملرك دوامسزلغى ، ايشلرك بوزوقلغى انضمام ايديور كه بو مناسبتسزلكلر عائله‌لردن باشلايه‌رق امتك هيئت مجموعه‌سنه طايانيور ؛ هر طبقه‌ده ، هر دائره‌ده ، خصوصيله حكومتلرك دوائرنده كنديسنى كوستريور . مسلمانلرك اتهام اولنديغى كوركورينه بر تعصب دينده بعض بلاد اسلاميه‌ده‌كى اقوامه آنجق بوبدعتلره تبعاً عارض اولمشدر . بونكله برابر بن مسلمانلرك بوتعصب دينى خصوصنده شرقده ، غربده هيچ برملت نصرانيه‌نك وارمش اولديغى درجانك الك آشاغيسنه بيله ياقلاشه بيله‌جكنى تسليم ايدنلردن دكلم . شاهدم ايسه تاريخدركه هيچ يالان سويله‌منز .

دینلرینه برچوق بدعت صوقالری ، اصول دینی یاکلش اکلامالری، شریعتك مبادیسندن بیله غافل اولمالری سببیله مسلمانلرك باشلرینه بوقدر فلاکت کلدی . جناب حق اونلره شکرینی ادا ایتمه‌دکاری نعمتی اللرندن آله‌جق ، کفران نعمتك مستلزم اولدیغی عقوبتی تعیین ایده‌جك برطاقم اقوام مسلط ایتدی که امداد آلهی یتیشمه‌دکجه بو مهاجملرك اللندن قورتولمالرینه امکان یوقدر . بوندن باشقه الله مسلمانلری دینلرینه بوتون عیبلری اسناد ایدن ؛ مسلمانلق یادایدیلنجه اودین طاهرك بری اولدیغی بوتون لوثیاتی اضافه‌دن چکنمه‌ین ؛ اسلامی اقوام ایله مدنیت آره‌سنده کریلمش بر پرده صورتنده تلقی ایله‌ین؛ دها طوغریسی انسانلرك محرومیت ابدیه‌لرینی موجب بربلا عدایدن برسوری دشمنلره مبتلا ایتدی.

لکن عصر هجرینك اورته‌لرنده عجمستان ، هندستان ، عربستان طرفلرنده ، دها صکره مصرده عقلای مسلمیندن بعضیلری اویانه‌رق بوفلاکتك ماهیتنی تدقیقه ، بوکا برچاره تحری‌یه باشلادیلر . انشاالله کونك برنده آرامقده اولدقلری غایته واصل اولورلر .

بونلرك مقصدی مسلمانلرك حالنی اصلاح مسئله‌سنده کندیلرینك دینلری حقنده‌کی اعتمادلرندن ، اطمینانلرندن استفاده ایتمك جهتنه منحصردر . اوحالده دینه بیلیرکه بتون عقلای أمتك یورومك ایسته‌دیکی غایت عقائد اسلامیه‌یی تصحیح ایتمکدن ؛ نصوص دینیه‌یی یاکلش اکلامق سببیله اعتقادیاته کیرن خطالری ازاله ایلمکدن عبارتدر . بوصورتله عقائد بدعتك تحکمندن قورتولنجه اعمالده فساددن سلامت بوله‌رق ، افرادك حالی دوزلمه‌یه باشلار ؛ بصیرتلر دینه ، دنیایه عائد برچوق منافع تأمین ایدن علوم حقیقیه ایله تنور ایدر، اخلاق برطاقم ملکات سلیمه ایله تربیه کورور. افرادك بوصلاحی طبیعی بوتون أمته سرایت ایدر.

ایشته خلقی علوم دینیه‌یه دعوت ایدن بر آدم ایشتدیکزمی ، بیلیکز که مقصدی بودر ؛ یاخود انسانلری تربیهٔ دینیه‌یه تشویق ایله‌ین بر یوکسك سس طویدیکزمی، اکلاییکز که غرضی بوندن باشقه بر شی دکلدر . ذاتاً مسلمینك حالنی اصلاح ایتمك ایسته‌ینلر ایچون سلوك ایده‌جك دیکرطریق یوقدر. زیرا بومقصده وصول ایچون دیندن عاری اولان هانکی طریق حکمته، هانکی واسطهٔ تهذیبه مراجعت ایدیله‌جك اولسه‌یکی بربناقورمق احتیاج قطعیسی کندینی کوستررکه اوبنایه لازم اوله‌جق موادك هیچ بری موجود اولمدیغی کبی اوسته، قالفه نامنه‌ده کیمسه بولنه‌ماز .

ای‌یا ! مادام که دین أمتك اخلاقنی تهذیبه ، احوالنی اصلاحه کافلدر ؛ مسلمانلری اسباب سعادتی تحری‌یه سائقدر ؛ مادام که مسلمانلرك دینلرینه قارشی بوقدر اعتمادلری واردر ، دین‌ده اللرنده‌در ؛ مادام که مسلمانلری دینك صاف ، نزیه اولان شکلنه ارجاع ایتمك ایچون چکیله‌جك صیقینتیلر هیچ بیلمدکلری ، طانیمدقلری برشیئی وجوده کتیرمك ایچون اختیار اولنه‌جق مزاحمه نسبتله پك خفیفدر ؛ نه‌دن دینی براقه‌لم‌ده باشقه بروسیلهٔ نجات آرامایه قالقیشه‌لم ؟ !

مصرده اولسون ، سائر یرلرده اولسون ، مسلمانلری دینك شکل صحیحنه ارجاع ایتمك ایسته‌ینلرك نه آوروپالیلره ، نه‌ده کندی مملکتلرنده‌کی غیرمسلم عناصره‌قارشی فتنه آیاقلاندیرمق اصلا خاطرینه کلمه‌مشدر. بونکله برابر خرستیانلردن بعضیلری دینه عائد برسوز ایشتدیکی کبی ماهیتنی اکلامق طرفلرینه یاناشمایه‌رق اونی مخیله‌سنده قورقونج برشکله صوقیورده صوکره اونك خیالندن اورکیور . بعضیلری‌ده اویله ظن ایدیورکه مسلمانلر اویانیرلرده بولندقلری حالی اصلاحه چالیشیرلر ، دینلرینه قاریشان بدعتلری آته‌رق خالص مسلمانلغی اله آلیرلرسه آرتق

اللرنده کی وحدت جامعه‌یه صیم صیقی صاریلیرلر ؛ کندی ایشلرینی دوزلتمك ایچون بربرلرینك معاونتنه مراجعت ایدرلر ؛ وقتیله ایچلرینه آلمش اولدقلری یابانجیلردن استغنا کوسترلر ؛ بناءً علیه خرستیانلرك برچوغی محضا مسلمانلرك غفلتی سایه‌سنده الدایتدیکی بوقدر منافعدن محروم قالیرلر.

بویله برذهاب اولا صاحبنك نفسنه قارشی برسوء ظندر ؛ زیرا کندیسنك غافل آولایان برطولاندیریجی ، آچیق کوزلی برصویجی اولدیغنه اعتقاد ایتمش اولیور. ثانیاً مسلمانلر حقنده‌ده سوءظن بسله‌مش اولیور ؛ چونکه معارفده نه‌قدر ایلری کیدرسه کیتسون ، شوکت وقدرتی نه‌نسبتده ترقی ایدرسه ایتسون ، عینی وطنك اولادی بربرندن مستغنی اوله‌ماز . شوقدر اوله‌بیلیر که مثلا بوکون غیرمسلملر حقسز اوله‌رق تأمین ایتدکلری برمنفعتی اوزمان حقلی اوله‌رق تأمینه مجبور قالیرلر . کذلك بوکون اوطوردیغی یرده بره یوزقازانان اجنبیلر اوزمان براز فضله یورولمق شرطیله معتدل برقازانجه قناعت ایدرلر. ذاتاً مسلمان حکومتلری شوکتك، سطوتك منتهاسنه وارمش اولدقلری زمانلرده بیله خرستیانلری مأموریتلرده قوللانیرلر، اجنبیلر بلاد اسلامیه‌ده پاره قازانیرلردی.

أوت مسلمانلری دینه تمسك ایتمه‌یه دعوت صورتیله شو نتیجه استحصال ایدیله‌بیلیر : مثلا مصرده‌کی برمسلمان سوریه‌ده‌کی ، یاخود هندستانده‌کی ، یاخود عجمستانده‌کی ، یاخود افغانده‌کی ، یاخود دیکر بلاد اسلامیه‌ده‌کی دینداشندن معاونت ایستیه‌بیله‌جك حاله کلیر . زیرا هپسنك دردی بردر که اوده دینه بدعت کیرمش اولمسندن عبارتدر . برمملکتده بوخسته‌لغه چاره بولندیمی ، شفایاب اولان وجود دیکر مملکتده‌کی خسته‌یه مقتدا اولور .

لکن مسلمانلری بوکونکی حالیله اتحاد دائره‌سنه کتیرمه‌یه چالیشمق عقلای أمتدن کیمسه‌نك خیالنه بیله اوغرامامشدر . بویله برمقصد

بسله‌ین آدمی تیمارخانه‌یه کوندرمك الك عاقلانه برتدبیردر !

بعض مسلمان محررلر حجك حکمتندن بحث ایدیورلرده بوفریضه بوتون اقطار عالمده‌کی ارباب ایمانك برلشمه‌سنه سببدر ؛ مسلمانلر آره‌سنده تعاون ایچون بوندن بویوك وسیله یوقدر ؛ بناءً علیه امت بوندن استفاده ایتملیدر ، دیيورلر . بو پك طوغرو برسوزدر ، یالکز یاکلیش تلقی اولونمامليدر . بوسوزدن مقصد مسلمانلره آره‌لرنده‌کی رابطهٔ دینی اخطار ایتمکدر . تاکه بوزولمش عقیده‌لرینی ، چیغیرندن چیقمش عمللرینی اصلاح ایتمك ، یاخود قحط کبی ، ظلم کبی زمینی ، آسمانی مصائبی مدافعه ایلك خصوصنده بربرلرینه ظهیر اولسونلر . بوایسه عینی دین ایله تدین ایدن بوتون أمتلرجه، خصوصیله آوروپالیلرجه پك طبیعی ، پك معروف برایشدر .

مسلمانلر بوکونلرده دولت عثمانیه‌دن ، سلطاندن چوقجه بحث ایدیور ؛ برچوقلری‌ده سلطان ایله مناسبت پیدا ایدلمسنه طرفدار اولیور . بوحال هیچ کیمسه‌یه تلاش ویرمه‌ملیدر . زیرا دولت عثمانیه بوکون حکومات اسلامیه‌نك الك بویوکیدر ؛ عثمانلی پادشاهی سلاطین اسلامیه‌نك الك شوکتلیسیدر. مسلمانلری اصلاح ایچون اورته‌یه آتیلان ارباب حمیته دست معاونتی اوزاده‌جق الك بیوك آدم انجق عثمانلی پادشاهی اوله‌بیله‌جکی ایچون أمتی کرفتار اولدیغی مصائبدن قورتارمق کندیسندن بالطبع امید ایدیله‌بیلیر. پك اعلا! بوایشده آوروپایی تلاشه دوشورن نه‌وارکه مسلمانلرك حقوقنی یومق ایچون آره‌لرنده اتفاق ایتمه‌یه قدر واریيورلر؟

شیمدی‌یه‌قدر نفوذ دینی ایله نفوذ سیاسینك برشخصده جمعی مسئله‌سنه کلدی . موسیوهانوتو آوروپا سلطنت دینیه‌یی سلطنت دنیویه‌دن آییرمادقجه ترقی ایده‌مه‌مشدر، دییور. بوسوزلری طوغری ایسه‌ده هانوتو هرایکی سلطنتك عینی شخصده اجتماعی مسئله‌سنك مسلمانلرجه نصل تلقی اولندیغنی بیلمیور.

پاپانك پادشاهلری تختندن ایندیرمك ؛ قوماندانلری آفوروز ایتمك؛ مملكتلره ویرکو طرح ایله‌مك ؛ برطاقم قوانین آلهیه وضع ایتمك کبی خرستیان اقوام اوزرنده‌کی سلطنت دینیه‌سی هیچ برزمان مسلمانلرجه کورولمش ، ایشیدلمش شی دکلدر . أوت شریعت اسلامیه الك بویوك حاکم اولان خلیفه یاخود سلطان ایچون برطاقم حقوق تقریر ایله‌مشدرکه سلطنت دینیه صاحبی اولان قاضیده اوحقوق یوقدر . سلطان داخلی سیاستیله مملکتك امورینی اداره ایدر ؛ خارجی سیاستیله ، یاخود اجانبده حرب ایله حکومتنی مدافعه‌ده بولونور . اهل دینه کلنجه اونلر یالکز کندی وظیفه‌لرینی ادا ایدرلر . سلطانك بونلر اوزرنده عزل و نصبدن؛ بونلرکده سلطان اوزرنده تنفیذ احکام ایله ممکن اولدیغی تقدیرده رفع مظالمدن باشقه حقی یوقدر .

ایشته دولت عثمانیه میدانده طورویور : مملکتنده قوانین مدنیه وضع ایتدی ؛ حکمك طرزینی ؛ حاکملرك عددینی ، قومیتی کوستررر نظاملر تنظیم ایلدی : محکمه‌لرنده کرك خرستیانلردن ، کرك تحت تابعیتنده‌کی سائر غیرمسلم عنصرلردن اعضا بولونماسنه مساعده کوستردی.

مصر حکومتی‌ده بویله‌یاپدی : حاکم سیاسینك امریله محاکم مختلطه ، محاکم اهلیه تشکیل اولندی . بومحکمه‌لرك حالی ، بو محکمه‌لرده مرعی طوتیلان قانونلر معلومدر . دینك بوخصوصده هیچ برمداخله‌سی یوقدر . بناءً علیه ایش موسیو هانوتونك ایستدیکی کبیدر ، یعنی ایلك سوز دائما سلطنت مدنیه‌نك حقیدر .

بونکله برابر بو سلطنت مدنیه‌نك مسلمانلرك حالنی اصلاح خصوصنده هیچ بر فائده‌سی کورولمدی ، بلکه ضرری کورولدی . زیرا بزم اسکی أمرامز کندیلرینی أمرای دین عد ایتمش اولسه‌لردی احکام دینیه‌یه آچیقدن آچیغه مخالفتله برطاقم مظالم ارتکابنه ، آغیر آغیر

ویرکیلر ، نقدی جزالر وضعنه ، بوتون بلاد مسلمینی خراب ایدن ، اونی الك قیمتلی مالکی اولان استقلالندن محروم براقان بوقدر اسرافات اختیارینه مقتدر اوله‌مازلردی .

فرانسه حکومتی کندیسنه « شرقده قاتولیکلرك حامیسی » دیبور ؛ انکلتره قرالیچه‌سی « پروتستانلرك ملکه‌سی » نامیله یاد اولونیور ؛ روسیه ایمپراطوری‌ده هم قرال، هم کلیسا رئیسی طانیلیور . پك اعلا! نه‌دن عثمانلی پادشاهنه « خلیفهٔ مسلمین » یاخود « امیرالمؤمنین » دینمسنه قارشی اشمئزاز کوستریلیور ؟

ظن ایتمم که آرتق یوقاریدن بری ایضاح ایتدیکمز طرزده‌کی بر دعوت دینیه‌یه قارشی موسیو هانوتو سوء ظنده بولنه‌بیلسین . حتی ظن ایدرم که فرانسزلرك اداره‌سی آلتنده‌کی مسلمان مملکتلرنده بویله بر دعوت ظهوره کله‌جك اولورسه موسیو هانوتو اوکا ظهیر اوله‌جقدر. ایشته اوزمان مسلمانلرك مصالحیله فرانسزلرك مصالحنی تألیف خصوصنی بن درعهده ایدرم . زیرا مسلمانلر بودعوت سایه‌سنده دینك شکل صحیحنه رجعت ایدرلرسه تهذیب اخلاقه موفق اوله‌رق اکتساب علومده؛ تحصیل معارفده آوروپالیلرله مسابقه‌ایدرلر ؛ مدنیتده اونلره یتیشیرلرکه آرتق اوندن صوکره آره‌لرنده اتفاق حصولی قولایلاشیر .

مسلمانلرك بتون آوروپا سیاستنه قارشی سوء ظن بسلمه‌سی ؛ مسلمان ارباب سیاستنك دولتلردن هیچ برینه اعتماد ایده‌مامسی ؛ چونکه بونلرك اوروپای نصرانینك مصالحی کندی مصالح اسلامیه‌لرینه مخالف کلیر اعتقادنده بولنمسی ؛ الحاصل مسلمانلرك ، نه‌قدر صداقتله خدمت ایدرسه ایتسون ، ایچلرندن هیچ بر خرستیان عثمانلی‌یه امنیت کوستره‌میه‌جك قدر خرستیانلره قارشی اعتمادسز اولمسی معروف برجریده‌نك صاحب امتیازندن ، استانبولده ، پارسده اوطوران بعض عثمانلیلر طرفندن

هانوتونك قولاغنه عكس ایتمشده اونكچون كندیسی قالقمش اوروپا سیاستی اقتصادیدر ، ملكیدر ؛ یوقسه دینی برسیاست دكلدر ، دیور .

بیلمم موسیو هانوتونك سویلدیكی مسلمانلر كیملردر ؟ بوخبرلری كندیسنه ویرن هانكی آدملردر ؟ اكر بونلر هندلیلر ایسه اجنبی بر حكومتك تابعیتی آلتنده بولنان بو قومك كرك خطبه‌لرنده، كرك غزته‌لرنده حاكملرینه قارشی مطیع اولدقلرینی، اونلرك عدالتنه ربط امید ایتدكلرینی، حقلرینی‌ده یولیله آرادقلرینی اثبات ایدر سوزلره دائما تصادف ایدییورز.

یوق ، اكر روسیه مسلمانلری ایسه اونلركده حكومت متبوعه‌لرینه، كذلك حكومت متبوعه‌لرینك اونلره قارشی بسلدیكی اعتماد هركسك معلومیدر . حتی روسیه حكومتی مسلمان تبعه‌سنی اورتودوقس مذهبنده اولمیان خرستیانلره بیله ترجیح ایدر .

اكر بونلر افغانلیلر ایسه افغان امیرینك انكلیزلره قارشی دوستلغی پك معروفدر . بونكله برابر بو دوستلق امیرك كندی مملكتی حقنده‌كی محبتنه ، مصالح مملكتنه عائد حرمت وغیرتنه اصلا منافی دكلدر .

اكر عجملر ایسه بونلركده روسیه سیاستنه قارشی نه‌امین براویقوده بولندقلرینی بیلمین یوقدر .

اكر فاسلیلر ایسه بو زواللیلر سیاست دینه بیله‌جك هر شیدن آزاده بولنیورلر ؛ دها طوغریسی هم دینه ، هم دنیایه عائد بتون شئوندن غفلت محض ایچنده لاینقطع بربرلریله اوغراشیورلر ؛ بربرلرینی اولدیرییورلر ؛ بربرینی صوییورلر . قضای الهی زواللیلرك موجودیتنه خاتمه چكنجه‌یه قدر بو حالده دوام ایدوب كیده‌جكلردر .

شاید هیچ بری دكلده تونسلیلر ایسه موسیو هانوتو اونلری اهل اولدقلری اوصاف ایله ثنا ایدییور ؛ كندیلرینه مجرد حریت دینیه بخش ایتدیكی ایچون فرانسه نفوذینی ممنونیتله قبول ایتدكلرینی سویلیور.

غالبا موسیو هانوتو عثمانلیلری قصد ایدییور ؛ نته‌كیم بقیهٔ كلامی بوكا دلالت ایتدكدن بشقه عثمانلی خرستیان سوزی‌ده بونی اوقشایور .

عثمانلیلردن مصرلیلره كلنجه بونلرك كرك اوروپالیلره ، كرك خرستیان عثمانلیلره عدم اعتمادینی كوسترر هیچ بر حالی یوقدر. زیرا مصر مسلمانلری مسلمانلره خاص اولان محاكم شرعیه استثنا ایدلدیكی صورتده حكومتك بتون امورنده وطنداشلری اولان قبطیلرله مشتركاً چالیشیورلر . آره‌لرنده‌ده صوك درجه‌ده وفاق حكمفرما اولیور . هر ایكی طرفك بربرندن دوستلری وار . دیكر طوائف مسیحیه ایله‌ده بوصورتله كچینیورلر . آنجق بارد بر تعصب دینی اظهار ایدن، یاخود ینه بویله كوری كورینه بر تعصب سائقه‌سیله مسلمانلرك منفعتلرینی خللدار ایتمكه ، دینلرینه تعرض ایلمكه قالقیشانلره قارشی طبیعی مقابله‌ده قصور ایتمیورلر . بو سوزیمزه موسیو هانوتو ایله قونوشان صاحب امتیازدن دها یقین شاهد آرامیز . چونكه بو ذات عثمانلی - روس محاربه‌سنده مسلمانلرك علیهنده بولندقدن ، عرابی حادثه‌سنده یاپه‌جغنی یاپدقدن صكره مسلمانلر ینه كندیلرینك دوستی اولدیغنی ، كندیلرینك خیرینه چالشدیغنی سویلمشلردركه بونی غزته‌سیله بالدفعات مقام افتخارده بیان ایتمشدر . حال بویله اولورده شو ملاقات اثناسنده بو آدم ینه مسلمانلرك علیهنده بولنورسه آرتق مصرده‌كی مسلمانلرك عثمانلی خرستیانلره قارشی امنیتسزلكلری نره‌ده قالیر ؟ عجبا هیچ بر عثمانلی خرستیان خرستیان اولدیغی ایچون خدمت حكومتدن چیقارلدیمی ؟ هیچ بر عثمانلی خرستیان عینی سببدن طولایی مطبعه ، غزته تأسیسی ، یاخود دارالصناعه انشاسی ؛ یاخود تجارتخانه تشكیلی كبی حقوقدن محروم براقلدیمی ؟ هایدی بقالم بزه بر مثال كتیرلسینده كوره‌لم . لكن بو عثمانلی خرستیانلرك اوروپالیلره قارشی طورلری

بوسبوتون بشقه، کوریبورز که برانکلیزدن آزاجق عدالت کوردیلرمی ثناسنی کوکلره چیقاریبورلر ؛ یاخود هانکی آوروپالیدن اولورسه اولسون ؛ اوفاجق برایلکه نائل اولدیلرمی تشکر ایده ایده بیتره‌میورلر. دها غریبنی ایسترمیسکز ! بونلردن بری ایشی ایچون حکومته مراجعت ایدنجه ضررینك درجه‌سنی تحقیق وظیفه‌سنك بر انکلیزه حواله اولنمسنی ایستیور . بونك امثالی پك چوقدر . حتی شکایتلرینی طوغریدن طوغری‌یه لورد قرومره عرض ایدنلرك عددی آز دکلدر . حالبوکه لورد بر حاکم رسمی دکلدر . پك اعلا ! بو خرستیان عثمانلیلرك اوروپالیلره اعتمادینه بوندن بیوك نه‌دلیل ایسترسیکز ؟ کرك فرانسزلردن، کرك امریقالیلردن مصره کلوب‌ده مکتب آچانلرك کنجلریمزی تنصره تشویق ایتدیکی ، بر طاقملرینی‌ده قالدیروب ممالك اجنبیه‌یه قاچیره‌رق ابوینك جکرینی یاقدیغی دائما کورلمکله برابر مسلمانلر چوجقلرینی ینه بو مکتبلره کوندرمکده دوام ایدیبورلر . بزم معارف ناظریمز بروزیر مسلم اولدیغی حالده چوجقلری جزویت مکتبلرنده اوقویور . کذلك اشرافدن چوغنك اولادی فره‌رلرك مکتبنه دوام ایدیبور . آرتق بوندن بیوك اعتماد هانکی اعتماد اولابیلور ؟

هله مصر مسلمانلرینك معاملات خصوصنده اوروپالیلره اعتمادی اودرجه‌یه واریبورکه اوروپالیلر بونی سوء استعمال ایده‌رك بر چوق ارباب ثروتك مالملکنی اللدن آلبورلر ؛ بونکله برابر اوته‌کی زواللیلر حالا بریکیلرینه امنیتده دوام ایدیبورلر ، بو غفلتده ممکن اولدیغی قدر ایلری کیدیبورلر . هم‌ده دینلرینه ، عادتلرینه مخالف خصوصاتده بیله اونلری تقلیده قالقیشیورلر. یاسز بونك فوقنده نصل براعتماد ایسترسکز ؟

عجبا مصرده‌کی عقلای مسلمین اجنبیلره قارشی علی العمیا اظهار اولنان بو امنیتك موجب اولدیغی زیانلر قدرعظیم خسار کورمشمیدرلر ؟

اوت ، خلقك بو یوزدن اوغرادیغی سوء عاقبت میدانده‌در . عجبا کرك جریده صاحبنك ، کرك موسیو هانوتونك آوروپالیلرله ، خرستیان عثمانلیلره قارشی کوسترلدیکندن بحث ایتدکلری عدم اعتماد بومیدر ؟

مصر خارجنده‌کی عثمانلیلره کلنجه دولت عثمانیه‌یه قدر چیقه‌جق اولورسه‌ق کوریرزکه وضع ایتمش اولدیغی نظام خرستیان بولنان ممالکك دائره‌لرنده ، محکمه‌لرنده حرستیان استخدام ایله امر ایدیبور . خرستیان مأمورلر مسلمانلرك نائل اولدیغی رتبه‌لرك ، نشانلرك کافه‌سنه دها واسع برنسبتده نائل اولیور. حتی بونلردن برچوغی مسلمانلرك احراز ایده‌مدیکی امتیازاتی ، منافعی بیله استحصال ایدیبور .

سفارتلر ، بیوك بیوك منصبلر خرستیانلردن خالی دکل . سلطانك رؤسای روحانیه حقلرنده‌کی التفاتی ، احسانی ، تلطیفاتی ؛ بونلردن برقسمنی حضورینه قبولی ، کندیلرینه نوازشکارانه خطابی هرکون غزته‌لرده کوریلیور . بوسوزیمزده اك برنجی شاهد اوله‌رق جریده صاحبنی کوستریرزکه برچوق زمان دولت علیه‌یه قارشی برمسلمانك سویلمکه جسارت ایده‌میه‌جکی سوزلری سویلدیکی حالده خرستیان اولمق اعتباریله سلطانك مظهر اعتمادی اولدی؛ سرای همایونه آلندی؛ رتبه‌لرله، نشانلرله ، دها بشقه صورتلرله تلطیف اولندی . اکر بوده خرستیانلر حقنده‌کی اعتماد فقدانی ایسه اعتماد دنیلن شی نصل اولور بیله‌مم .

دولتك سیاست خارجیه‌سنه کلنجه فرانسزلر سلطانك آلمانیا حکومتنه قارشی کوستردیکی امنیت ومحبتدن شکایت ایدیبورلر . حالبوکه آلمانیا حکومتی بر حکومت خرستیانیه‌در . ظن ایتمه‌یزکه بونلر سلطانك بردولت اسلامیه‌یه قارشی دوستلغندن شکایته محل کورسونلر . حکومت عثمانیه‌نك انکلتره سیاستنه قارشی غایت متین بر اعتمادی واردی .

صکره‌لری بر طاقم حادثه‌لر ظاهر اولدی‌که باشلوجه موسیو غلادستونك سیاستده‌کی مهارتسزلکندن میدان آلان بو حادثات اوزون مدت اواعتمادك خللدار اولمسنی ایجاب ایتدی . مع مافیه صوك زمانلرده اعتماد زائلك عودت ایتدیکنی کوریورز . رجال دولت آره‌سنده روسیه‌نك صداقتنه اعتمادی اولانلرده بولنیورکه بونلر مسلمان اولدقلری حالده دولتك سیاستنی روسیه سیاستنه اماله آرزوسنی بسلیورلر .

بنم هانوتوجه بیلنمسنی اك زیاده استدیکم جهت شودرکه دولت عثمانیه‌نك آوروپا دولتلرینه قارشی قوللاندیغی سیاست ، دینی بر سیاست دکلدر ، هم دولتك بدایت ظهورندن بوکونه‌قدر اصلا دینی اولمامشدر . بودولت اولجه بر دولت فتوحات ، بر دولت غلبه ایدی ؛ صوك زمانلرنده ایسه بر دولت سیاست ، بر دولت مدافعه حالنه انقلاب ایتدی . بناءً علیه آوروپالیلر ایله اولان معاملاتنده دینك ذره قدر دخلی یوقدر .

آلمانیا ایمپراطورینك عثمانلی طوپراغنه کلدیکی زمان کوردیکی حرمت هرکسك معلومیدر . آوروپادن استانبوله کلن خرستیان امراسی مظهر اولدقلری تعظیمی کندی مملکتلرنده قابل دکل کوره‌مزلر . مسلمانلرك محتاج اولدیغی پاره بونلری آغیرلامق ایچون صرف اولنیور . پك اعلا ! بوفداکارلقلر اونلرك دوستلغنی قازانمق ایچون دکلمی ؟ بودوستلق قازانلدقدنصکره اعتماد حاصل اولمالازمی ؟ أوت ، سلطان ایچون رسمیات ایله اکتفا ایده‌رك ایلریسنه کیتمه‌مك ممکن ایدی ؛ لکن او بومعامله‌سنده رسمیتك درجات ایله فوقنه چیقدی .

آوروپا سیاستنك هیچ بر وجهله دینی اولمدیغنی تسلیم ایدرسه‌ك دولت عثمانیه‌نك آوروپایه قارشی سیاستی ده عینیله بویله‌در . طبیعی مسلمانلرده دولتلرینه تابعدر .

شمدی بر معترض چیقوب دیه‌بیلیرکه : ارمنی وقعه‌لری حالاخاطرلرده‌در . بوفاجعه‌لرك سببی ایسه تعصب دینی سائقه‌سیله روا کوریلن مظالمدن بشقه برشی دکلدر .

بوکا جواباً دینه‌بیلیرکه : بر طائفه‌نك بعض افرادینه قارشی اظهار ایدیلن عداوت ، کرك او طائفه‌نك بتون افرادینه ، کرك دیکر طائفه‌لره قارشی عدم اعتمادی ایجاب ایتمز . بونکله برابر ارمنیلردن بر چوغی حالا خدمت دولتده مستخدمدر . شوحال او فجایعك منشأی تعصب دینی اولمدیغنی پك اعلا کوسترر . ذاتاً ممالك عثمانیه‌ده‌کی دیکر خرستیانلرك مسلمانلردن دها کنیش بر رفاهیت ایچنده یشادقلرینی کوزیمزله کوردك . اکر اوروپالیلر بر آز انصاف ایتمش اولسه‌لر ایدی ، پك اعلا آکلایابیلرلر ایدی‌که بودیارده زمان زمان حادث اولان بوکبی حرکاتك اسبابی بسبوتون بشقه‌در ؛ بونك منبعی آسیاده دکل ، اوروپاده آرامليدر !

ایشته ممالك عثمانیه‌ده‌کی خرستیانلرك ـ تعلیم ، تربیه خصوصنده ـ مسلمانلرك‌ده اومرتبه‌یه کلسی تمنی ایدیله‌جك درجه‌یی بولمش اولدقلرینی سویلمك بکا هیچ کران کلیور . پك اعلا ! بوحال خرستیانلره قارشی سوء ظن بسلدیکمزه ، اعتمادسزلق کوستردیکمزه‌می دلالت ایدر ؟ جریده صاحبی کبی بر محرره مسلمانلری حکایه ایتدیکی طرزده کوسترمك یاقشماز . چونکه اونك بوحالی هم مسلمانلرك ، هم خرستیانلرك جاننی صیقار . بن اویله ظن ایدیورمکه بو آدم مسلمانلردن بحث ایدرکن قارشیسنه خوشنه کیتمین برایکی شخصك خیالی چیقمش ده اونك تأثیریله بتون مسلمانلری ، بتون مسلمان ارباب سیاستنی عینی صورتده تصویره چالشمش .

موسیو هانوتو بیلملیدرکه مسلمانلر حقنده کندینه سویلنیلن سوزلرك ، یاخود بعض عثمانلیلر طرفندن یازیلان یازیلرك خارجده اصلا

وجودی یوقدر ؛ بونلر سویله‌ینلرك ، یاخود یازانلرك خیالنده وجود ویرلمش شیلردر . بناء علیه بوکبی اساسلر اوزرینه بنای مطالعات ایتمامسی ، حقیقت حالی بالذات تحقیق ایتدکدکدنصکره سوزه کیرشمسی لازمدر .

موسیو هانوتو دیيورکه: « بن مسلمانلره خدمت ایتدیکم حالده کندیلرینه دائر یازدیغم مقاله‌دن طولایی علیهمه یوریدیلر ؛ یا خدمت ایتمینلره قارشی نصل طاورانه‌جقلر بیلەمم ! » أوت ، اکر موسیو هانوتو نطقنده یالکز سیاستدن بحث ایده ایدی ؛ مسلمانلرك فرانسه حکومتی ایله اولان مناسبتلرندن بشقه طرفلره سوق کلام ایتمیه ایدی ؛ دینك اك باشلی اصولندن اولان ایکی بیوك اصله هجوم ایتمیه ایدی ؛ کمسه قالقوب کندیسنی مؤاخذه‌ده بولنمازدی‌ده مطالعاتی انجق صحت یاخود عدم اصابت نقطهٔ نظرندن تنقید اولنوردی .

لکن هانوتو بونکله اکتفا ایتمیه‌رك عقیدهٔ توحید علیهنه یوریدی ؛ بو عقیده‌نك مسلمانلر اوزرنده فنا تأثیرلر حصوله کتیردیکنی ایلری سوردی ؛ دها صکره عقیدهٔ قدره سلی سیف ایده‌رك مسلمانلر مسلمان قالدقجه انحطاطه طوغری کیتمکدن کیری قالمیه‌جقلرینی ادعایه قالقشدی‌که بوحرکتنه قارشی هیچ برمسلمان روی رضا کوستره‌مز . اکر هانوتو مسلمانلرك بوکونکی حالیله اصول دینیه‌لرندن انحرافلرینی ذکر ایده‌رك شئون حیاتیه‌لرینی اهمال ایلدکلرندن ، مصالح ذاتیه‌لرینه قارشی غفلت محض ایچنده بولندقلرندن طولایی کندیلرینی مؤاخذه ایله اکتفا ایتمش اولسه ایدی مسلمانلرك ایچنده سوزلرینی خیر خواهانه وصایا صورتنده تلقی ایدنلردن بشقه کیمسه بولنماز ایدی .

ختام